

videtur colligi posse tum quod Jacob dicendi argumentum Ambrosio suppeditet, tum quod obscurum non sit corruptionem in hunc locum aliquam irrepsisse. Ubi enim nunc *Joseph*, ibi olim *Esdras* legebatur. Nihilominus tamen cum S. præsul de Machabæis illis disserat post factam Josephi quem in ipso carcere felicitatem suam invenisse docet, mentionem; hic Senatoris textus defendi potest. Ambrosiana autem illa eloquentia qua locum hunc suavissime perfundi ille animadvertit, etiam alibi passim in hoc opere elucet non mediocriter.

Extra controversiam est eosdem hos libros e concionibus quas ad populum suum habuerat, concinnatos esse; siquidem præter oratorios dicendi modos istic licet observare, expressis verbis ipse significat verba se facere post recitatum illud Evangelium, in quo dicitur: *Ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum: sicut legi* (*Matth.* vi, 21), inquit, *audisti hodie* (*Lib.* II, cap. 5, n, 23). Difficile vero sit quot sermonibus tractatus illi componantur, definire: illud saltem affirmare licet eosdem ad neophytorum gregem habitos fuisse festis paschalibus anni circiter 387, quo superiores libros pronuntiavit, sicuti evidentius ex libro *De Joseph patriarcha* confirmari potest.

Exstat Philonis scriptum sub hoc titulo: *Quod omnis probus sit liber*; cujus sane materia cum istis Ambrosii lucubrationibus haud parum habet affinitatis. Nihil tamen decerpit inde S. Doctor, nisi cum de Esau loquitur. Isti enim quidquid in illo libro optimum ac præstantissimum est, videtur dedita opera intra mediæ pagellæ angustias contraxisse.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE JACOB ET VITA BEATA

LIBRI DUO ⁽¹⁾.

LIBRI PRIMUS.

441-43 CAPUT PRIMUM

Ad virtutum disciplinam passionesque coercendas necessarium esse sermonem prudentem, ac mentem rationi intentam; itemque rationem licet omnino concupiscentiam excindere nequeat, posse tamen vel gravissimis motibus moderari.

1. Necessarius ad disciplinam bonus omnibus sermo (2), plenus prudentiæ: et mens rationi intenta præcurrit virtutibus, passiones coercet. Docibilis enim virtus. Denique studio et discendo acquiritur, dissimulando amittitur. Alioquin nisi sermo bonus necessarius esset ad correctionem, numquam Lex diceret: « Non adulterabis (*Exod.* xx, 14). » Sed quia nudus sermo ad monendum utilis, ad persuadendum infirmus est, ideo adhibenda est rationis rectæ consideratio, ut quod sermo bonus præscripsit, ratio plenius tractata persuadeat. Non enim servili ad obediendum con-

A stringimur necessitate, sed voluntate arbitra, sive ad virtutem propendemus, sive ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas revocat, rationem secuta. Passio autem gravissima culpæ concupiscentia est, quam ratio emollit et comprimit. Emollire enim potest, eradicare non potest (3); quoniam animus qui ~~444~~ est rationis capax, non est suarum passionum dominus, sed repressor. Neque enim fieri potest ut facilis ad iracundiam non irascatur: sed ut ratione se temperet, indignationem cohibeat, a puniendo (4) se revocet; sicut et Propheta nos docet dicens: « Irascimini, et nolite peccare (*Psal.* iv, 5). » Concessit quod naturæ est: negavit quod culpæ est.

B 2. Omnis itaque temperantia ex aliis, non ex se originem sumit, ideoque secunda est. Nam aut de naturalibus suscipitur, aut de utilibus. Itaque aut

(1) Scripti circ. an. 387.

(2) Vet. edit., *ad disciplinam bonis omnibus sermo*, etc., quibus concinunt mss. exceptis Big., Long., Valc. et Theod., qui cum Rom. edit., *bonus omnibus sermo*, etc., *ad disciplinam boni omnibus*, etc. Non male.

(3) Rom. edit., *rationem secuta: gravissima vero causa culpæ concupiscentia, quam tamen*, etc. Qua-

tuor mss., *rationem. Sed est passio gravissima culpa concupiscentiæ* (Long., *conscientiæ*)... *Emolliri enim potest, eradicari*, etc. Reliqui mss. ac edit. ut in textu.

(4) Ita mss. Thuan., Big., Torn., Vict. et Colb. At Valc., Long. et Theod., *a peccato*. Alii vero, et edit., *ac puniendo*.

naturalia temperat, aut utilitatis assertor est (5). A Denique non ibi excidit concupiscentiam, sed facit ne concupiscentiæ serviamus. Quis enim tantus, ut corporalem motum possit auferre, nisi solus ille qui potuit de infructuosa ficulnea dicere, hoc est malitia Judæorum (6): « Ecce anni tres sunt ex quo veni quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio: succide ergo illam. Cui respondit servus: Remitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam cophinum stercoris, et siquidem fructum fecerit: sin autem, in futurum succides illam (*Luc. XIII, 7-9*).» Merito ad Dominum retulit, quia excidendæ temporalis prolapsionis (7) potestatem sibi ipse vindicare non poterat: sed Domino reservabat.

3. Denique quem de hominibus meliorem et fortiolem assumemus, quam sanctum David, qui sibi cupiditatem qua concupierat aquam de lacu Bethlehem, hostili interclusam exercitu, auferre non potuit, potuit mitigare? Nam cum aliis utique 445 defuisse non inveniamus, id est, tanto exercitus numero, cum utique multo minus regi desse potuerit ex cæteris fontibus aqua; irrationabilem quamdam concupiscentiam passus, desideravit eam quæ hostium erat circumfusione vallata, unde sine maximo periculo non facile potuisset deferri. Itaque ait: « Quis mihi dabit potum de lacu qui est in Bethlehem ad portam (*II Reg. XIII, 15*)? » Et cum essent reperti tres viri qui hostium castra præciderent, et deferrent aquam quam summo desiderio desiderasset, cognoscens quod periculo alieno aqua sibi eadem constitisset, profudit illam Domino (*Ibid. 16*), ne sanguinem illorum qui eam detulerant bibere videretur. Quæ res indicio est quod concupiscentia quidem rationem præveniat, sed ratio cupiditati resistat. Humanum itaque passus est David, ut irrationabiliter concupisceret: sed illud laudabile, quod irrationabilem concupiscentiam rationabiliter parato fraudavit remedio. Dum laudo viros qui erubuerunt desiderium sui regis, et maluerunt finem ejus verecundiæ vel periculo propriæ salutis afferre: plus laudo eum qui erubuit in suo desiderio alienum periculum, et aquam dubiæ sortis pretio quæsitam, sanguini comparavit: simul quasi repressa victor cupiditate profudit aquam Domino, ut ostenderet quod concupiscentiam suam verbi consolatione restingueret. D

(5) Edit. Rom., *Omnis ergo temperantia est de iis quæ negantur, ideoque sequenda est. Nam aut de naturalibus suscipitur, aut de moralibus, aut enim naturalia temperat aut moralia.* Sed hæc verba sunt conjectorum, non Ambrosii. Maluimus igitur ab ant. edit. non recedere, quando illis mss. suffragantur. In his tamen est aliqua diversitas. Alii enim vocem *temperantia* omittunt, alii mutant in vocem *ira*, unus in *culpa*. Sic etiam quidam habent *secundo*, ubi alii *secunda*. Non temere forsitan quis suspicabitur post adjectivum *omnis*, nomen substantivum in antiquioribus mss. scribæ oscitantia prætermisum, quod varie postea ab aliis restitutum sit. Felicius divinarunt qui reposuere vocem *temperantia*, quam postulabat continuatio

4. Potest igitur mens sobria impressiones refrinare ac reprimere quamvis gravium passionum, et fervorem omnem cupiditatis flagrantissimæ refrigerare, derivare alio motu, et rectæ rationis tractatione despuere passiones. Etenim cum Deus hominem constitueret, et in eo mores sensusque plantaret, tunc motibus ejus imposuit regale mentis imperium; ut omnes sensus motusque hominis ejus vigore ac potestate regerentur. Adjunxit ad gratiam creaturæ, ut mentem ipsam divinis informaret præceptis, et sapientiæ instrueret disciplinis, quibus et cavenda prænosceret, et eligenda cognosceret (8). Mens igitur recta ratione tenens disciplinam sapientiæ, ut divina ac humana cognoscat, eruditur in lege per quam discit quas sibi subjicere debeat passiones.

CAUT II.

Passionibus tum animi, tum corporis moderari temperantiam: cujus effectus patriarcharum demonstrantur exemplis, ac deinde rationis dignitate commendata, eandem temperantiam divino præcepto muniri Sanctus ostendit.

5. Passionum autem velut duces sunt naturales delectatio et dolor, quas sequuntur cæteræ. Illæ enim complectuntur universas, quarum utraque non solum corporis, sed etiam secundum animam passiones sunt. Et quia diximus subesse his alias passiones, ante delectationem concupiscentia, post delectationem gratulatio est: ante dolorem autem est timor, post dolorem tristitia. Commotio autem animi communis passio, et delectationis et doloris est. Transcurram alias, id est, superbiam, avaritiam, ambitionem, contentionem, 446 invidiam, quæ sunt secundum animam passiones: transcurram etiam inexplebilem vorandi libidinem, effusionemque luxuriæ atque lasciviæ, quæ vitia nexa sunt corpori, et secundum illud operantur. Meritoque temperantia quam maxime istarum passionum restinguit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat, deinde etiam deliciarum abstinencia restringit habenas corporalis ferocitatis. Ideo lex recidit ciborum licentiam (*Levit. XI, 4, 23*), epularum copias, non solum ut reseccaret luxuriam, verum etiam ut inhibentis contemplatione præcepti viam tractationi rationis aperiret, quæ irritamenta gulæ cæterasque recideret cupiditates, corporeas passiones (9) motusque cohiberet. Temperantia

seriesque sermonis, ut liquet ex cap. seq.

(6) Rom. edit. *secaverat hoc: est malitia Judæorum.*

(7) Mss. aliquot, *corporalis prolapsionis.*

(8) Ita mss. omnes. Edit. vero, *et cavenda... et legenda, etc.*, præter quasdam Paris., ubi pro *cavenda legere est canenda*, scilicet ut *canenda* opponerentur *legendis*. Ridicule: nisi hic lapsus fuerit operarum. Item post alteram lineam, ubi edit. *tenet disciplinam... eruditus in lege, etc.*, restituimus e mss. *tenens disciplinam... eruditur in lege.*

(9) Codices Vat., Vict., Colb., Valc. et Theod. prima manu, *Cupiditates corporeæ passionis*. Theod. secunda manu, et Remig., *Cupiditates corporis passiones, etc.*

est igitur correctionis prævia, disciplinæ magistra.

6. Ab hac profectus Jacob sanctus, primatus a fratre quos non habebat, accepit (*Gen.* xxv, 35), ejusque prælatus assensu docuit in reliquum intemperantes proprio sibi viles esse iudicio. Ab hac profectus Joseph, et calorem juventutis edomuit, et tentatum adulterinis animum illecebris rectæ rationis inductione firmavit. Denique quamvis fortis esset et validus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit, dicens uxori domini sui : « Si dominus meus non scit præter me aliquid in domo sua, et omnia quæcunque habet, dedit in manus meas, neque subtractum est a me quidquam præter te quæ uxor illius es : et quomodo faciam verbum hoc malum, et peccabo coram Deo (*Gen.* xxxix, 8 et 9)? » Hæc est igitur rectæ rationis tractatio quam Græci λογισμὸν nuncupant, qua mens sapientiæ intenta solidatur. Pulchra enim ratio, quod nec beneficiis domini esse deberet ingratus, nec occultum posset esse peccatum, quod, Deo teste, committeret, quem latere non posset.

7. Bona igitur ratio, quæ et hostilem plerumque affectum exuit, et dolorem injuriæ sequestrat. Denique et in acie plerumque victorem mitigat, et ferituri mucronem retardat, et rogantem morti eripit, eo quod subjectis parcere justa ratio persuadeat. Nam de excludendo vel mitigando injuriæ dolore quis melior magister, quam patriarcha Jacob, qui proprios coarguens filios Simeon et Levi ait : « Odiosum me fecistis, ita ut sævus videar (*Gen.* xxxiv, 38). Et utique uli fuerant sororis injuriam, quæ contra instituta patria violato fuerat pudore temerata : nec potuit Jacob, præceptor disciplinæ, custos pudoris, stuprum probare commissum : sed maluit insolentes ratione cohiberi, sciens quod indignationem ratio temperare posset.

8. Temperantia est igitur quæ resecat cupiditates. Hanc primis hominibus tenendam mandavit Deus dicens : « De fructu autem ligni quod est in medio paradisi non edetis, neque tangetis illud, ne moriamini (*Gen.* ii, 17). » Et quia non est re-tenta, ideo transgressores virtutis egregiæ paradisi exsules facti sunt et immortalitatis exsortes. Hunc lex docet, et universorum infundit affectibus (*Exod.* xx, 13-17).

447 CAPUT III.

Temperantiam, sapientiam et disciplinam a Domino doceri : quod sequitur ad studium cohortatio : item culpam nostram ascribendam esse soli nostræ voluntati, qua vel peccato vel justitiæ servimus : ac de-mum utra servitus utri præferenda videatur?

9. Docere autem Dominum eam, et sapientiam (10), et disciplinam Scriptura testatur. De temperantia in lege (*Exod.* xx, 13 et 17) : de cæteris

(10) Vet. edit., *Doceri autem et sapientiam* ; cord. Big. et Torn., *Doceri autem eum, et sapientiam* : edit. Rom. denique, *Docere autem Dominum et sapientiam, cui consentiunt alii mss. nisi in hoc quod habent, eam et sapientiam*. Optime. Vox enim eam ad temperantiam refertur.

A in libro Job, in quo scriptum est : « Nonne Dominus est qui docet intellectum et disciplinam (*Job.* xxxiii, 16)? » Et in Evangelio Dominus ipse ait : « Discite a me quia mitis sum et humilis corde (*Matth.* xi, 29). » Et alibi ad discipulos ait : « Ite, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti (*Matth.* xxviii, 19). » Unde autem discipuli dicti? Aut quid aliud a Christo nisi virtutum operari præcepta discebant? Denique David ait : « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos (*Psal.* xxxiii, 12). » Utique timor Dei de numero virtutum est, quia initium sapientiæ timor Domini (*Psal.* cx, 40), per quem asciscitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait : « Gratias autem Deo quod fuistis servi peccati, sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis : liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ (*Rom.* vi, 17, 18). » Doctrinam igitur facit ut possimus pervenire ad justitiam. Potest igitur acquiri justitia discendo. Intendamus igitur studio in formam Evangelicæ doctrinæ. Minimum studii plerumque pro maximo habetur obedientia, quæ in utramlibet partem propenderit, aut culpam adjungit, aut gratiam. Hæc nos in primo Adam traxit ad mortem, hæc nos in Adam secundo ad vitam vocavit.

10. Non est quod cuiquam nostram ascribamus ærumnam, nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inseruntur reluctantibus (11) : voluntaria tantum commissa sequitur delictorum invidia, quod in alios derivemus. Voluntarium sibi militem elegit Christus, voluntarium servum sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo servitutis astrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit (12). Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, et arma justitiæ. Vidisti pauperem injuriam accipientem, protexisti eum : membra tua arma pietatis sunt, quibus pauperem ab injuria vindicasti. Vidisti egenum, donasti eum muneribus, dextera tua mortem a tuo pectore repulisti. Vidisti eum qui ducitur ad mortem, eripuisti eum, quia scriptum est : « Eripe eum qui ducitur ad mortem (*Prov.* xxiv, 11) : » membra tua arma sunt justitiæ, si injuste hominem perire non passus es. Vidisti mulierem, castigasti corpus tuum, mortificasti libidines, procaces meretricis oculos aversatus deseruisti, membra tua arma sunt castimonie. Contra autem, si oculus tuus vidit mulierem ad concupiscendum eam, aperuisti vulnus, impressisti telum 448 corpori tuo, membra tua arma peccati sunt. Vidisti possessionem pupillorum, et paternis eos expulisti sedibus.

(11) Edit. Eras. et seq., *quæ inferuntur reluctantibus*.

(12) Item edit. et mss. præter Remig. in quo legas. *Nisi ei se prius peccator vere vendiderit, et Fig. ubi... peccatorum vinculis vere (glossa, jure) vendiderit*.

transtulisti terminos quos posuerunt patres tui, membra tua arma iniquitatis sunt. Affectus igitur, non caro auctor est culpæ, caro autem voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra.

11. Clamat Apostolus : « Nescitis quoniam cui exhibuistis vos servos ad odediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati in mortem, sive obeditionis in justitiam (Rom. vi, 16)? » Ergo si aut peccato servimus, aut justitiæ, consideremus in qua parte servitus tolerabilior, fructus uberior. Sed qui potest esse fructus in morte? Peccati enim stipendium mors, et ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendium, cum ea quæ gessimus, erubescimus. Servire autem justitiæ libertas est. « Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi (I Cor. vii, 22). » Utraque conditio optima, esse sub Christo, sub quo et pretiosa servitus et gloriosa libertas. Pretiosa servitus quasi tanti sanguinis pretio comparata : gloriosa autem libertas quam nulla servitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui servitutis addicunt.

12. Disce humilitatem, o homo, apostolici vim cognosce magisterii. Si servum te dicas, libertus es : si liberum te jactes, servus es. Nam et ille qui quasi servus redemptus est, libertatem habet, et iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi ut servum Christi se esse cognoscat, sub quo servitus tuta est, et libertas segura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso jure asserit? Scivit enim discernere inter libertum et liberum, et ideo non perfunctorie, sed proprie dixit : « Qui enim vocatus est in Domino servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. » Revera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in servitute generati. Quid servili conditioni arrogantiam libertatis assumis? Quid titulos nobilitatis usurpas, servilis hæreditas? Nescis quod te Adæ atque Evæ culpa mancipaverit servituti? Nescis quod redemerit te Christus, non emerit? « Non auro, non argento redempti estis de vanâ vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine Agni (I Petr. i, 18, 19), » clamat apostolus Petrus. Ergo redemptus a Domino es. Servus es qui creatus es, servus es qui redemptus es, et quasi Domino servitatem debes, et quasi Redemptori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quam libertatem esse. Ad dignitatem

(13) Qui libertate donatus fuerat, non ita fiebat sui juris, ut patrono reverentiam atque obsequium non deberet. Quod si quando contingeret ut ingratus adversus patronum reperiretur, aut in inferiorem libertatis gradum redigebatur, aut etiam omnino revocabatur in servitatem : qua quidem pœna cum ob alia, tum ob nomen militiæ datum afficiebatur. Vide tom. I Cod. Theod. lib. ii, tit. 22, de Hæred. Petit. et Comment. Gothofr. Item lib. iv,

æqualis, ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, adversus lapsum cautior, adversus superbiam tectior. Ita libertatem accepisti, ut meminisse manumissoris tui debeas, ut patrono tuo noveris legitimum obsequium deferendum (13), ne ab ingrato revocetur libertas. Quid te beatius, qui sub Domino regnas, et sub patrono militas?

449 CAPUT IV.

Quantum Deus homini concesserit, cum ei legem dedit et gratiam adjunxit. Ubi solvuntur duæ quæstiones : Quomodo bona sit lex, quæ mortem operetur, et quomodo quæ mortem operetur, mors nobis non sit?

13. Quid autem est quod tibi non contulit Dominus? Legem dedit, peccatum prodidit (14), adjunxit gratiam. Lex enim peccatum denuntiavit : sed in conditione lubrica penitus cohibere non potuit. Cognovi enim peccatum quod nesciebam. Cognovi concupiscentiam esse peccatum, et hac occasione cognitionis peccati æra cumulata sunt, quia peccatum quod ante per ignorantiam meam mortuum videbatur, in me revixit : ego autem mortuus sum peccati vulnere, quia cognitio culpæ quæ mihi profutura videbatur, hæc nocuit, ut scirem quod vitare non poteram. Peccatum enim prodidit, et per bonum denuntiationis suæ peccati ipsius acerbavit invidiam. Itaque supra modum factum est peccatum mihi, quia cumulatum est denuntiatione mandati. Crescit enim culpa, cum proditur, nec cavetur. Quomodo ergo bonum mandatum, quod mihi mors est? Aut quomodo non est mihi mors, quod per bonum significationis suæ demonstrando peccatum, operatum est in me mortem? Nam certum est quod mors mihi accessit, dum quod facio agnosco peccatum, sicut ipse Dominus ait : « Si non venissem, et locutus fuisset his (15), peccatum non haberent (Joan. xv, 22). »

14. Quid miraris igitur si lex quidusdam morti sit, cum morti sit et Domini salutaris adventus, per quem redempti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia : manet autem mandati gratia. Et enim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ : sic divinum mandatum ad vitam æternam. Sicut autem ei qui male utitur noxiis potionibus, cognitio earum in malum vertitur et periculum ; et quo magis venena cognoverit, hoc se intelligit amplius periclitari : sic forma mandati iis qui legem male interpretantur, vel demonstrata atque interdicta peccata vitare non possunt, mortis auctor est. Sicut ergo bonum est antidotum, etiamsi imprudenti aut intemperanti non bonum : sic bonum mandatum, etiamsi intempe-

tit. 11, de Libertis et eorum liberis, et ad eum ejusdem Gothofr. Comment. ubi Ambrosianus hic locus refertur.

(14) Restituit Rom. edit. e Vat. cod., *peccatum prodidit*, quod in vet. edit. non secus ac in mss. aliis desideratur, cujus tamen loco Valc., Long. et Theod. habent, *peccatum delevit*. Torn., *peccaturi dedit*.

(15) Rom. edit., *et locutus non fuisset*.

ranti non bonum est. Ergo bonum mandatum, quod alicui mors est. Responsum igitur habe primæ propositioni : quia potest esse bonum mandatum, quod mihi mors est; bonum per naturam salutaris præcepti, mors per intemperantiam carnis.

15. Et quia diximus esse bonum mandatum quod mihi mors est, nunc discutiamus quomodo non sit mihi mors, quod per bonum licet, tamen mihi operatum est mortem (16). Sic enim proposuit Apostolus : « Quod ergo donum est, mihi mors est. Absit. Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem (Rom. vii, 13). » Itaque spectemus singula. Mandatum utique legis est : lex autem spiritalis est, cujus gratiam video, pulchritudinem laudo, formam prædico, præceptum admiror : sed quia carnalis sum ego, venundatus sub peccato, trahor **450** invitus ad culpam. Etenim quasi servo culpa dominatur. Itaque odi crimen, et facio. Mens odit, caro concupiscit : ego tamen in utraque, qui legi mente consentio, et carne quod nolo, hoc ago. Bonum ergo mandatum cui consentio, et mens bona quæ quod bonum est, elegit. Bona ad judicandum, sed infirma plerumque ad resistendum, quia repugnat ei corporis appetentia, et captivam eam trahit ad erroris illecebras.

16. In quo periculo unum est remedium, ut quem lex liberare non potuit, liberet Dei gratia. Sic enim scriptum est : « Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (Ibid. 24, 25). » Itaque fit ut licet peccatum quod latebat, id est, concupiscentia mea quam non putabam esse peccatum, mortem mihi operata sit, dum proditur, et supra modum facta sit ipsum peccatum (erat enim peccatum, etsi nesciebatur, sed cognitione coacervatum est, et quasi incrementum erroris assumpsit, atque in naturam delicti cessit forma mandati), mihi tamen mors non sit, cui promptum est ad Christum confugere, per quem solvimur omni mortis periculo. Absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mandatum mihi legis mors non est, etsi mortem operetur. Quod enim conturbamur, fragilitatis est : quod evadimus, Christi.

CAPUT V.

Qua ratione lex non suffecerit, sed necessaria fuerit gratia per mortem Christi donata, cum quo nos etiam mori, resurgere et versari debeamus.

17. Ergo ut ad exordia sermonis hujus revertamur, mens bona est quæ habet tractationem rationis, et intendit sapientiæ disciplinis : sed gravis lucta est ei cum mortis corpore, et plerumque rationem mentis vincit carnis illecebra. Et ideo Dominus primo legem dedit, cui mens hominis sese ad obtemperandum dedit, et ei servire cœpit, ut esset subdita : sed caro subjecta non erat, quia sapientia carnis non est legi subdita, et præceptis

(16) Edit. Rom., *Et quomodo per bonum mihi operatum est mortem*, contra cæteras edit. ac mss.

(17) Sic edit. ant. ac mss. omnes : editio vero

A ejus repugnabat. Non enim poterat virtuti obedire, cupiditatibus dedita, et lenociniis carnalibus implicata. Ideo laborandum est, ut teneamus Dei gratiam. Mens itaque bona, si rationi intendat : sed parum perfecta, nisi habeat gubernacula Christi. Venit enim Dominus Jesus, qui nostras passiones cruci suæ affigeret, peccata donaret : in cujus morte justificati sumus, ut totus mundus ejus mundaretur sanguine. Denique in morte ipsius baptizati sumus.

18. Si igitur in illius morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis passiones in illius morte moriantur, illius crucis clavis affixæ teneantur. Si in illius morte mortui sumus, quid iterum tanquam viventes ad ea quæ sunt mundana revocamur? Quid nobis cum elementis hujus mundi? Quid cum cupiditatibus? Quid cum luxuria atque lascivia quibus cum Christo mortui sumus? Quod si simus in Christo mortui, in Christo resurreximus; cum Christo igitur versemur : cum Christo superiora quæ sunt, non quæ **451** corruptibilia et terrena quæramus. Christus resurgens a mortuis veterem hominem affixum cruci reliquit, novum resuscitavit. Christus ideo mortuus est, ut et nos peccato moreremur, Deo resurgeremus. Mortua est caro nostra, quid iterum peccato reviviscit? Quid iterum peccato obedit? Quid iterum peccatum regnat in mortuis, cum mors finis peccati sit? Mortui sumus carne, renovati sumus spiritu. Spiritu ambulemus, qui spiritum Christi accepimus. Si autem spiritus Christi in nobis, ergo sit nobis caro mortua propter peccatum, spiritus vero vivat propter justificationem.

19. Sic quod erat impossibile legi, solutum est, si in spiritu ambulemus, si passiones sepelivimus, si crucem hujus corporis non resolvamus, si chirographum peccati quod deletum est in cruce Christi, non rescribamus, si veteris hominis amictum quem exuimus, non induamus. Scriptum est enim in Canticis : « Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos (Cant. v. 3)? Mortifica igitur nobis sunt corporis membra, cur ejus pullulant vitia? Ideo lex non prævaluit, quia non carnem mortificavit : ideo quasi umbra præteriit, quia non coloravit : ideo etiam obumbravit nos a sole justitiæ, quia coacervavit crimina (17). Ergo et obfuit.

CAPUT VI.

Promulgatæ legis fructus esse peccati confessionem, ac humilitatem, imo et gratiam ipsam, et charitatis pignus : quibus subjungitur ad gratitudinis officia exhortatio cum beneficiorum homini concessorum enumeratione.

20. Quid igitur opus fuit (18) ut lex promulgaretur, si profutura non erat? Habebamus jam legem naturæ; erat enim unusquisque sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. Illam non

Rom., *quia coacervavit crimina non delevit.*

(18) Edit., *Quid igitur profuit.*

tenuimus : cur addebatur et altera, in cujus operibus caro non posset justificari ? Accessit vinculum, non solutio ; addita est peccatorum agnitio, non remissio. Peccavimus omnes qui poteramus excusationem prætere per ignorantiam : os obstructum est omnibus.

21. Profuit tamen mihi, cœpi confiteri quod negabam : cœpi delictum meum cognoscere, et injustitiam meam non operire : cœpi pronuntiare adversus me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietates cordis mei. Sed et illud mihi prodest, quod non iustificamur ex operibus legis. Non habeo igitur unde gloriari in operibus meis possim, non habeo unde me jactem, et ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor quia justus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. Gloriabor, non quia vacuus peccatis sum, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quisquam, sed quia pro me advocatus apud Patrem Christus est : sed quia pro me Christi sanguis effusus est. Facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Christus advenit. Propter me Christus mortem **452** gustavit. Fructuosior culpa, quam innocentia. Innocentia arrogantem me fecerat, culpa subjectum reddidit.

22. Habes igitur quibus latio profuit tibi legis. Sed dicis quia per legem superabundavit, peccatum Sed ubi superabundavit peccatum, superabundavit et gratia. Mortuus es peccato, homo : ergo lex jam non obest. Resurgis per gratiam : ergo lex profuit, quia acquisivit gratiam. Accepisti etiam **C** pignus Christi charitatis, quoniam qui pro te mortuus est, advocatus est tibi, et sanguinis sui mercedem reservat (19), et qui peccatorem reconciliavit Patri, multo magis commendat innocentem, et tuetur subditum, qui adscivit noxium.

23. Tanti igitur beneficii debitor non rependes obsequium ? Hæredem te fecit, cohæredem te fecit, cohæredem Dei, cohæredem Christi : spiritum tibi adoptionis infudit. Numera hæc, et adjuge non tam ad debiti nexum, quam ad muneris accepti conservationem. Cohæres Christi es, si compatiare, si commoriare, si consepeliare cum Christo. Suscipe passiones ejus, ut supra passiones cum eodem esse merearis. Vide quomodo tibi peccata superiora donavit, ut nihil faceret obesse, quod peccasti. **D** Vide quomodo te hortatur, ne amittas quod accepisti. Brevis hujus laboris est meta, et corona fructus perpetui : tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Quid enim te angit ? An ignobilitatis abjectio ? Sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas devotio-

(19) Vet. edit., *mercem reservat* : Rom., *te servat*. Scripti vero codices. magno numero, *mercedem reservat* ; Long., *mercede servavit*. Rursum eodem loci, edit. omnes cum mss. aliquot *quia scit noxium*. At melius Torn., Theod., Remig., Long., Valc. et Big., *qui* (nonnulli, *quia*) *ascivit noxium*.

(20) Ita reposuimus ex mss. Thuan., Torn., Valc., Big., Remig., Long. et Theod. secunda ma-

A nis ac fidei. Num census tenior, victus augustior ? Sed erunt tibi divitiæ remunerationis æternæ, in quibus rei ullius egere non possis. Num amissio filiorum ? Recipies perpetuos, quos susceperas temporales, et dicetur de te : « Beatus qui habet semen in Sion, et domesticos in Jerusalem (*Isa.* xxxi, 9). » Indignæ, inquit, passiones sunt hujus temporis ad futuram gloriam (*Rom.* viii, 18). » Scriptura tibi dicit.

24. Adde quia vita beata his adversis sæcularium molestiarum aut passionum corporalium non minuitur, sed magis probatur. Adde quod vel patrimonii damna non sentit, vel necessitudinum fortiter abscondit dispendia, absorbet dolorem. Adde quia nescit naufragia, qui semper in portu tranquillitatis est. Quid illud, quod labor tibi communis **B** est cum omni creatura, quia propter te mundus ipse servitutem tolerat corruptionis, quia cum sanctis tibi laboris hujus et exspectionis commune consortium est ? Sol occasum suum recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum totius corporis nostri expectatur redemptio.

25. Sed vereris dubios vitæ anfractus et adversarii insidias, cum habeas auxilium Dei, habeas tantam ejus dignationem, ut Filio proprio pro te non pepercerit (*Rom.* viii, 32). Pulchro verbo usa est Scriptura, ut Dei Patris erga te pium propositum declararet, qui Filium morti obtulit. Et Filius mortis acerbiter sentire non potuit (20). Quod in Patre fuit, nihil sibi ipse reliquit : totum **453** pro te obtulit : quod in plenitudine divinitatis, nihil ipse amisit, et te redemit. Considera affectum patris. Quod pietatis est quasi morituri Filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, ut propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, ut te divinis insereret, cœlestibus consecraret. Mire etiam addidit : « Pro nobis omnibus tradidit illum (*Ibid.*) , » ut ostenderet quod ita omnes diligit, ut dilectissimum sibi Filium pro singulis traderet. Pro quibus igitur quod super omnia est dedit, potest fieri ut non in illo universa donaverit ? Nihil enim excepit, qui omnium concessit auctorem.

26. Nihil est igitur quod negari posse nobis vereamur : nihil est in quo de munificentia divinæ diffidere perseverantia debeamus, cujus fuit tam diuturna et jugis ubertas, ut primo prædestinaret, deinde vocaret : et quos vocaret, hos et justificaret, et quos justificaret, hos et clarificaret. Poterit de-

nu : nam prima habebat cum Vict., Colb. et Vat. uno, *qui morti totum obtulit quod in plenitudine divinitatis, nihil ipse amisit, et te redemit*. Denique Valt., alt. ac Rom. edit., *qui se morti totum pro te obtulit. Quod in Patre fuit nihil sibi ipse reliquit : totum pro te obtulit, quod in plenitudine divinitatis non amisit, et ipse te redemit*.

serere quos tantis beneficiis suis usque ad præmia prosecutus est? Inter tot beneficia Dei num metuendæ sunt aliquæ accusatoris insidiæ? Sed quis audeat accusare quos electos divino cernit iudicio? Num Deus Pater ipse qui contulit, potest dona sua rescindere, et quos adoptione suscepit, eos a paterni affectus gratia relegare? Sed metus est ne iudex severior sit. Considera quem iudicem habeas. Nempe Christo dedit Pater omne iudicium. Poterit te ergo ille damnare, quem redemit a morte, pro quo se obtulit, cujus vitam suæ mortis mercedem esse cognoscit? Nonne dicet: « Quæ utilitas in sanguine meo (*Psal.* xxix, 10), » si damno quem ipse salvavi? Deinde consideras iudicem, non consideras advocatum. Potest iste sæviorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, ut paternæ reconciliationis in nos conferatur gratia?

CAPUT VII.

Eam in nobis debere esse charitatem, ut nullis adversis a Christo separemur, cum illis non minuat beatam vitam: beatam enim vitam reperiri in hominibus, in quibus fuerit vita perfecta; et in quo hæc consistat. Denique virum perfectum supra casus omnes ac ærumnas esse positum.

27. Sed etsi qua imminerent gravia, nequaquam nos a Christo separare deberent. Cur nos pro illo non etiam dura et acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? Ideoque debet in nobis esse charitas, ut nullis periculis revocemur, a Christo. Scriptum est enim: « Aqua multa excludere non poterit charitatem, et flumina non concludent eam » (*Cant.* viii, 7); quia torrentem transit anima diligentis. Nulla tempestas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut pænæ vim charitatis imminuit. In his enim probamur, in **454** his beata vita est, etiamsi multis periculis inundetur.

28. Non enim frangitur sapiens doloribus corporis (21), nec vexatur incommodis: sed etiam in ærumnis beatus manet. Neque enim adversa corporis vitæ beatæ munus imminuunt, neque de ejus suavitate aliquid delibant, quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati, et in ejus mente, qui cognoscit quia quod bonum est, hoc delectat, etiamsi asperum sit, quod autem indecorum, etiamsi suave, non mulcet. Ergo causa bene vivendi non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est: non caro quæ subjecta est passioni, sed mens quæ iudicat quia nihil melius delectat, quam consiliorum honestas et operum pulchritudo. Ea igitur beatæ interpretis est vitæ. Melior est enim prudentia vel

(21) Quæ ultimis his duobus capitibus traduntur de felicitate sapientis, ea non solum Christianæ religionis dogmatis nituntur, verum etiam maxime cum philosophorum placitis conveniunt. Hi quippe beatitudinem in corporis externisve bonis, quæ ne bonorum quidem, sed tantum commodorum nomine dignantur Stoici, haudquaquam consistere mirifice demonstrant; ac proinde sive ipsa adsint, sive adsint, perinde esse ad beatitudinem, quæ una in virtute posita sit. Pulchre sane, nisi doctrinam suam ipsi doctores animi tumore atque arrogantia

A ratio arbitra passionis, quam passio: præstantiusque quod iudicat, quam quod iudicio subjectum est. Neque enim fieri potest, ut ratione sit melius. quod est irrationabile. Habet ergo in se remunerationem suam qui sequitur Jesum, et in suo affectu præmium et gratiam: etiamsi dura sustineat, beatus tamen est suis moribus, beatus ipsis periculis, sicut Dominus definivit, dicens: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam (*Matth.* v, 10). »

28. Est ergo beata vita in hominibus, sed in his scilicet in quibus fuerit perfecta vita. Perfecta autem vita non sensibilis ista, sed illa rationabilis secundum tractationem rationis et mentis vivacitatem: in quo non est portio hominis, sed perfectio quæ non tam est in conditione hominis, quam in operatione. Ea enim beatum facit. Huic igitur viro quid est bonum, nisi ipse sibi quod habet, et adest ei hoc bonum, et causa ei erit futurorum bonorum? De hoc bono dixit: Salomon: « Bibe aquam de tuis vasis, et de puteorum tuorum fontibus. Superfluant tibi aquæ de tuo fonte: in tuas autem plateas discurrant. Sint tibi soli constitutæ, et nemo alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius (*Prov.* v, 15-18). » Utere igitur interno bono tuo.

30. Testimonium autem boni hujus maximum, quoniam qui habet, alia non requirit. Quid enim requirat, qui inferiora despicit? Præstantissimo autem inhæreat, sicut scriptum est: « Cervus amicitiae et pullus gratiarum confabuletur tibi (*Ibid.* 19). » Amicitia autem præcedat te, et una sit tecum in omni tempore. Bona enim virtutum amicitia, et summi boni charitas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, nisi solum et præclarum bonum. Unde et dicit: « Unam petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, et videam delectationem Domini (*Psal.* xxvi, 4). » Neque vero tanquam augustum inopemque fastidias, quia unius boni velut solitaria societate contentus sit. Hujus enim amicitia circumdatus, plurimus erit. Abundat enim hujusmodi viro ad beatitudinem et ad possessionem boni; et ideo nihil aliud desiderat. **455** Nihil enim quasi novum exspectat, qui omnia habet. Nihil est enim boni quod non habeat: nec superfluis delectatur, sed necessariis, et eo ipso necessario quod non sibi, sed carni adhærenti sibi necessarium sit: idque indulget quod ab interioris hominis proposito non discrepet, quod faciat utrumque unum, et reconciliet interiorem

corrupissent, et semet vita dissona etiam suis, puta Aristophani, Luciano et aliis, ridendos propinasent. Si cui autem libuerit hanc doctrinæ consensionem, de qua loquimur, plenius cognoscere, legat secundum ac tertiam *Quæst. Tusc.* Ciceronis, sed præ cæteris quintam, in qua pereleganter ostendit virtutem ab bene vivendum satis posse. Quod argumentum magis compendiose ab eodem tractatur in eo paradoxo cujus lemma est: « Ὅτι ἀτάραχος ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. »

juxta hominem atque exteriorem Deo, ut fiat in A mo, neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari.

31. Hujus igitur propositi vir nec dispendiis minuitur, nec adversis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur. Ad cujus informationem dicit Apostolus : « Nolumus autem ignorare vos, fratres, de dormientibus, ut non tristes sitis, sicut et cæteri qui spem non habent (*I Thess. iv, 12*). » Solatus enim se resurrectionis fide et futuræ remunerationis gratia, nec recipit ea mente mœstitiâ, qua adhæret Deo, et divinæ præstantiæ (22) voluptate lætatur. Qui autem contristatur his, non secundum Deum contristatur. Quod autem non secundum Deum, hoc plenum stultitiæ. A perfecto igitur abest hujus mundi tristitia, quæ non secundum Deum, et omnis sollicitudo corporalis ærumnæ. Hujusmodi enim inductioni mentis atque substantiæ non adnumeratur habitudo corporis, et quidam exterioris usus naturæ, cum simul adversus delicias corporis, fragilitatemque ipsam naturæ, orbitates, dispendia, contumelias, invictus animus uniformem debeat servare constantiam ; ut corpus ipsum scindat, sensusque exuat carnis, qui beatudinis palmam tenere desiderat, cujus fructus non in unius portione sit, sed in plurimarum, et si fieri potest, in omnium sit virtutum consortio.

32. Nescit igitur perfectus incommoda hujus corporis, aut adversa mundi, neque sentit, qui alienum ab hujusmodi metu ne occidant, animum gerit. Non enim vita perfectior, si his careat, definitur, sed si ista contemnat. Nam si ita definiretur, ut ea esset beata vita, quæ ab hujusmodi cassibus expers vacuaque reperiri posset, utique his accedentibus non posset beatus aliquis definiri. Ea igitur sequestrata sunt, et hoc solum in æstimatione beatæ vitæ est requisitum, ut non in aliis sed in possessione veri et boni (23), ejus definitio teneretur ; quoniam qui id habet, despuit cætera, nec requirit.

CAPUT VIII.

Sapientiam ita delectari sanitate corporis aut liberis, ut si illo amittat, non ideo minus beatum se putet ; cum præter summum bonum nihil cupiat. Eundem ergo suam ac suorum captivitatem, infirmitates corporeas ac cætera adversa non formidare, quod nec illis beatitudini quidquam adimatur, nec adjiciatur prosperis.

33. Quæro nunc utrum sapiens delectetur sanitate corporis ? Negare non possumus quod delectetur secundum naturam, et libentius accipiat non dolere, aliquid, quam dolere ; nisi forte pro Christo pro quo, si causa poscat, et debilitatem corporis prompte accipiat, et **456** totum corpus suum morti offerat. Idem tamen etiam præter causam fidei atque justitiæ, si desit sanitas, non afficiatur ani-

mo, neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari.

34. Quæro etiam utrum delectetur liberis ? Quis istud abnuat ? Neque enim durus et ferreus, sed perfectus quæritur. Tamen etsi amittat liberos, non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus. Quod enim perfectum, beatum. Quin etiam si adversa toleret, quam si secundis affluat, magis solet hujusmodi videri perfectus : quamvis neque si desint, neque si adsint externa commoda, aut læta corporis, decedere quidquam virtuti soleat, vel accedere. Sed plerisque tam laudi fuit tolerasse adversa fortiter, quam non incidisse. Verum hæc specie æstimantur, non pondere.

35. Illud profundum, virum justum nihil velle, nisi illud solum et præclarum bonum, huic soli intendere, hoc unum in bonis ducere : non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari ; cui si aliud adjungatur quod delectet eum, ut est filiorum suavitas, non illud amittitur, sed istud adjungitur. Non enim minuunt accedentia beatitudinem, quæ augere non possunt, quia plenum illud et inviolabile manet, in quod anima sese induit, et cui se inseruit et infudit. Manet semper inter adversa et delectabilia perfecta virtus ; neque adversa de perfectione ejus quidquam minuunt, neque delectabilia adjungunt perfectioni. Quid enim est quod is qui ad summum ascendit, aut damni de caducis sentiat, aut commoditatis ?

36. Neque vero, quod gravissimum apud plerisque habetur, se miserum putabit, si in captivitate vel ipse veniat, vel ejus filii. Non enim intolerabiliter feret quod habet natura, vel quod videtur Domino. Denique justus dixit : « Bonum verbum quod locutus est Dominus (*IV Reg. xx, 19*). » Et dixit : « Fiat pax et fides in diebus meis (*Ibid.*). » Non utique justus iste Ezechias in filios deflexisse ærumnam captivitatis gratulabatur : sed voluntati Domini obviare non poterat, et ideo mandata ejus æquanimiter suscipiebat ut servulus. Accedit illud, quod æstimare poterat posse et in captivitate meritum eminere virtutis. Neque enim minus beatus Jeremias in captivitate, minus etiam Daniel, minus Esdras, minus beati Ananias, Azarias et Misael, quam si in captivitatem non incidissent, cum ideo in captivitatem ducti sint, ut populo et præsentia in captivitate solatia et spem evadendæ captivitatis afferrent. Perfecti enim est viri communitatem naturæ sustentare animi virtute (24), et ad meliora adducere, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia et formidolosa videntur ; sed quasi fortem militem gravissimorum casuum sustinere incursum, conflictus subire, et quasi providum gubernatorem navem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufraga-

(22) Edit. omnes ac pauci mss., et divinæ præsentia, etc. Mss. vero plures ac probatiores, et divinæ præstantiæ. etc.

(23). Mss. nonnulli et edit. omnes, in possessione

veri boni, Alii mss. veri boni, etc.

(24) Hoc est, perfectus vir homines ejusdem participes naturæ in communibus calamitatibus solari debet atque ad constantiam excitare.

gium sulcando undas, quam declinando. Non iste in persecutione pavidus, non in tormentis mollior, ne torquentem **457** exasperet (25), sed quasi athleta fortis, qui repercutiat verberantem si non cædis, certe sermonis flagello; qui metuenda multis tormenta despiciat. dicens: « Sagittæ infantium factæ sunt plagæ eorum (*Psal.* LXIII, 8); » qui cum gravissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilem præbeat; sed ostendat tanquam in laterna lumen, etiam inter asperas procellas et gravissimos flatus suam lucere, nec exstingui posse animi virtutem. Non iste in suorum injuriis mollis, nec de sepulchro sollicitus sui corporis, cui sciat cælum deberi: non in captivitate civicæ plebis abjectior, sed si iudex severus, infidelium perfidiam erroresque condemnans, ut Daniel qui sacerdotum furta prodebat, et superstitiones eorum redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas, sed fraudibus adumbratas. Talis vir postremo est perfectus, qui omnes velit bene agere, nihilque culpam accidere mali; et si præter voluntatem ejus acciderit, ipse tamen de propria beatitudine nihil amittat.

37. Sed forte aliquis putet ægritudinem atque imbecillitatem corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum, eo quod non possint ad opera manuum ulla factaque procedere. Verum ea sibi justus impedimento esse non sentiet: imo etiam eum qui ea miserabiliter defleat, corripiet, et quasi ignavum arguet, quod plus in corporis usu quam in animi virtute constituat; quod ea quibus serviat, desideret, cum habeat quod aliis possit jubere: quod in paupertate ingemiscat, qui magis possit supra mundi opes esse; fideli enim totus mundus divitiarum est: quod ignobilitatem defleat qui debeat despiciere regias potestates, divitibus et potentibus imperare. Hæc enim vita justitiam, qui etiam quas habeat facultates, communes æstimare debeat: imo etiam inopibus dividere, dispensare pauperibus, recidere voluptates (26), tenuare sumptum, adhibere parcimoniam temperantiæ, sobrietatem tenere in prosperis, patientiam in adversis, in dolore tolerantiam, magnanimitatem in periculis, sanitatis perpetuæ vota nescire, mortis imminentis terrore non concuti, neque eum præstantiorem putare, cui secundum naturam liberi, propinqui, salubritas, lætitia, affluentia redundaverint, quam cui illa defuerint, neque externis sæculi, sed virtutis domesticis merita pensare (27).

38. Illam quoque formam justitiae quis abnuat; ut nihil metuat, nihil reformidet, nisi virtutis dispendia, aliorumque vanas formidines com-

primat, quas habeant de periculis sollicitudine, mortis timore, corporis infirmitate; **458** ut doceat dissolvi corpore, et esse cum Christo multo melius; ut ostendat quia operationes non impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur; neque splendore generis aut propinquorum subsidiis, aut opibus, sed bono commendatur affectu. Neque enim minus beatus Helias quam Moyses, cum alter cibi indignus, melotide vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite, alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diverso genere meritum æquale fundaverint, sicut in Evangelio declaratum est, quando cum Domino Jesu in resurrectionis gloria refulserunt (*Matth.* XVII, 3). Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem. Nec minus beatus Eliasæus quam David, cum alter regibus, alter regali potestate præditus, propheticæ sanctificationis haud disparem sint adepti gratiam.

39. Quid enim deest ei qui illud bonum possidet, et habet sibi semper comitem sociamque virtutem? In quo statu non potentissimus? In qua paupertate non dives? In qua generis ignobilitate non clarus? In quo otio non laboriosus? In qua debilitate non vegetus? In qua infirmitate non fortis? In qua somni quiete feriatus, quem etiam qui escentem virtus propria non relinquit? In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circumdat, quem vestit gratia, quem gloriæ amictus illustrat? Non minus etiam otiosus, quam cum operatur, beatus; nec minus dormiens, quam vigilans, gloriosus, quia non minus dormiens, quam cum vigilat, incolumis et sanus est. Quando autem feriatus videri potest, cujus mens semper operatur? Quando autem solus, qui cum illa semper bono est (28), de quo ait Propheta: *Replebimur in bonis domus tuæ* (*Psal.* LXIV, 5)? Quando abjectus, cujus conservatio est in cælo? Quando non decorus, qui ad illius decoris et solius boni se confirmat similitudinem; qui etiamsi membris solutus sit, tamen mente se erigat? Et tanquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam, resolutis nervis, et confractam viderit, et usum ejus interruptum, abjiciat eam atque ejus numeros non requirat, sed voce ipse se mulceat: ita est iste citharam corporis sui otiosam jacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientie recordatione mulcebit, divinis oraculis et scriptis prophetis alleviabit, suave illud et jucundum animo tenens, mente complectens cui nihil triste possit, accidere, cum semper ei divinæ præsentie aspiret gratia, et ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus.

(25) Ita edit, omnes ac mss. potiores: Vat. aut Vict. Colb. *ne torquentem exsuperet*. Melius Long. ac Theod., *ne torpentem exsuperent*. Sed Theod. prima manu: nam secunda habet ut in editis.

(26) Ant. edit., *recidere voluntates proprias*. Mss. Th., Big., Remig., *recedere a voluptatibus propriis*.

(27) Edit. omnes, *virtutis domesticæ merito pensare*. At contra mss. omnes nobiscum faciunt magno consensu. Hic autem externis sæculi bonis domestica virtutis bona opponuntur.

(28) Edit. vet. et quædam Paris. cum mss. aliquot, *cui cum illo semper bonus est*. Melius aliæ Paris. ac reliqui mss. ut in textu.

LIBER SECUNDUS.

459 CAPUT PRIMUM.

Facta transitione a superiori ad hunc librum, ostendit sanctum Jacob etiam in exilio fuisse beatum: ac beatitudinis definitionem eidem apprime convenire demonstrat.

1. Superiore libro de virtutum præceptis disputavimus: sequenti clarorum virorum utamur exemplis, qui in summis periculis positi beatitudinem vitæ non amiserunt, sed potius acquisierunt. An non beatus Jacob etiam cum patriam relinqueret (*Gen. xxviii, 5*)? Imo plane beatus, qui dura exilii suscepit, ut fratris mitigaret iracundiam. Nam si beatus est qui peccatum declinat, utique negari beatus esse non potest, qui alterius culpam levat, crimen avertit. Paratum itaque parricidium declinavit exilio voluntario, eoque facto sibi salutem quæsit fratri innocentiam donavit. Merito itaque eum divina ubique comitata est gratia, ut et cum dormiret, beatæ vitæ munus acquireret. Videbat enim futurorum mysteria, et divina audiebat oracula (*Ibid. 12-15*). Bonus in somno operarius, et in paupertate dives, qui mercenariæ vitæ munere et patrimonium et conjugium eodem paravit officio (*Gen. xxix, 22, 29*). Idem fraterni affectus reconciliator egregius certavit muneribus et obsequiis, ut indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis averteret, ostendens se minorem exilio non fuisse, qui posset largiri quæ non acceperat (*Gen. xxxii, 13-21*).

2. Sed nimis ad inferiora propero, et utiliora transcurro, cum prius definiendum sit quid sit beatus. Scriptum est enim: « Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit (*Psal. i, 1*). » Hoc Scriptura significante, eum beatum esse, qui se a perfidorum consortio temperavit (ea est enim impietas auctorem vitæ et parentem quemdam salutis non recognoscere, si vel in peccato manserit, vel in luxuria atque lascivis perseveraverit (29), ipsum quoque in lege Domini die ac nocte meditantem fere tanquam lignum quod dabit fructum in tempore suo (*Ibid. 2 et 3*)). Superiora merita sunt præmiorum, hoc meritorum præmium.

3. Quid horum quæ ad meritorum beatitudinis spectant, defuit sancto Jacob, qui tantum abfuit ab impiorum consortiis, ut ex eo fidelis populus nomen acciperet, Israel dictus (*Gen. xxxii, 28*), eo

(29) Ita mss. omnes, nisi quod vocula *si* abest a quibusdam. Edit. vero clausa parenthesi post vocem *recognoscere*, proseguuntur hoc pacto, *vel in peccato non manserit, vel..... non perseveraverit.*

A quod Deum mentis internæ oculis intueretur, peccati abstinens, a luxuriæ omnis ebrietate sobrius, ut dura laborum absorbuerit, otii secunda neglexerit? Nonne pulchre et vere de hoc dictum est, quod et hic fructum dabit in tempore suo, de quo scriptum est: « Ecce odor filii mei tanquam odor agri pleni (*Gen. xxvii, 27*). » Erat enim perfectus in omni flore virtutum, et sacræ benedictionis atque cælestis beatitudinis redolebat gratiam. Ipse est enim ager quem benedixit Dominus: non iste terrenus, aut 460 horridus silvis, aut fragosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut jejunos frumentis, aut inutilis vitibus, aut infecunda glarea saxosus (30), aut hiulus et aridus siccitate, aut sanguine madus, aut sentibus incultus et spinis: sed ille ager, de quo dicit Ecclesia in Canticis: « Adjurati vos, filiæ Jerusalem, in virtutibus et fortitudinibus agri (*Cant. ii, 7*). Hic namque est ager, de quo et Dominus ait: « Et species agri mecum est (*Psal. xlix, 11*). » In hoc agro uva illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, et mundum diluit. In hoc agro est ficus illa sub qua sancti requiescent, spiritualis gratiæ suavitate recreati. In hoc agro est oliva illa fructifera, Dominicæ fluens pacis unguentum. In hoc agro florent malogranata, quæ plurimos fructus uno fidei munimine tegunt, et quodam fovant charitatis amplexu.

4. Hos igitur fructus redolebat Jacob, qui Deum per pericula sequebatur, et tutum se ejus ubique deductione credebat. Nam licet dulcis et suavis odor sit agri, quia est odor naturæ: tamen in sancto Patriarcha virtutum spirabat gratia. Quam continens erat parcimonia, qui cibum sibi paratum non expetivit, sed petenti fratri sine dilatione concessit, a quo primatus benedictionis accepit (*Gen. xxv, 30, 32*)! Quam pius erga parentes, ut præferri germano seniori materno affectu mereretur, et paternæ benedictionis munere sacraretur (*Gen. xxvii, 8 et 29*)! Quam religiosus, ut fratrem recusaret lædere! Quam verecundus, ut patrem timeret fallere! Quam honorificus, ut matri non posset quod jubebatur, negare!

CAPUT II.

Excusat parentes beati Jacob, et eorum exemplo quemadmodum alii parentes sese erga liberos gerere debeant, docet. Tum cur idem Jacob vicerit, quæve mysteria illius benedictio contineat, aperit.

5. Sed nec parentes nobis inexcusati relinquendi

(30) Mss. aliquot, aut *infecundus glarea saxosa, aut incultus*, etc. Unus aut *infecundus glareis, saxosus*, etc. Omnes, autem post vocem *incultus*, addunt, *et spinis*, quod in edit. non legebatur.

sunt, quod juniorem filium seniori prætulerint. Simul cavendum, ne quis dum eorum intendit exemplo, iniquum inter filios habeat iudicium, ut alterum posthabendum. Hinc enim excitantur odia fraterna, et de vilis incremento pecuniæ facinus parricidale componitur. Eadem foveat prolem mensura pietatis. Esto tamen, ut aliquid sibi amplius circa blandiorem aut similiorem rapiat affectus, par debet circa omnes esse forma justitiæ. Plus confertur dilecto, cui fratrum amor quæritur: plus autem adimitur ei qui prælationis injustæ oneratur invidia. Minitabatur Esau quod fratrem suum occideret (*Gen. xxvii, 41*), nec fraterna eum germanitas, nec parentum reverentia a parricidali furore revocabat; et dolebat sibi benedictionem esse præreptam, cujus utique dignum se mansuetudine debebat probare, non scelere.

6. Sed et Rebecca non quasi filium filio, sed **461** quasi justum præferebat injusto. Etenim apud matrem piam mysterium pignori præponderabat: illum non tam fratri præferebat, quam offerebat Domino, quem sciebat collatum sibi munus posse servare: in quo et alteri consulebat, quem divinæ subducebat offensæ, ne graviore implicaretur reatu, si acceptæ gratiam benedictionis amitteret.

7. Accipe tamen bonum certamen inter parentes. Mater deferat affectum, pater iudicium. Mater circa juniorem tenera pietate propendeat: pater circa seniore naturæ honorificentiam servet. Hic magis honoret, illa plus diligat: dum singuli singulos foveant, non in unum uterque conspirent, defraudent alterum. Fiat æqualitas (31) inter diversa certamina, et disparibus studiis par utrique ac æqualis parentum amor et gratia conferatur: compenset alter, quod alter imminuit. Sic pio affectu Isaac patriarcha et sancta Rebecca certabant, ut neutrum inferiorem facerent, sed utrumque æqualem (*Gen. xxv, 28*).

8. Vicit tamen ille qui præferebatur oraculo (*Ibid. 23*): vicit impigritia tarditatem, mansuetudo duritiam. Dum alter venatu aspero prædam quærit agrestem, hic mitium cibos morum, hic domesticam gratiam, hic teneræ mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces epulas ministravit. Plus placet in animis quidquid occurrerit, quam quidquid affectatum putaveris deferendum. Accessit ad oves Jacob, et attulit innocentiae partus, vel sacræ prophetiæ munera (*Gen. 9, 40*); quia patriarchæ cibum nullum credidit dulciorem esse, quam Christum, qui sicut ovis ad occisionem ductus

A est, et sicut agnus ad victimam. Hunc vel publico parenti, vel populo, cujus typum gerebat, cibum utilem iudicabat, quod futura est remissio peccatorum.

9. Ideo stolam accepit fratris sui, quia senili præstabat sapientia: ideo junior frater seniore fratrem exuit, quia fidei emicuit dignitate. Hanc stolam Ecclesiæ typo Rebecca protulit, et dedit filio juniore stolam Veteris Testamenti, stolam propheticam et sacerdotalem, stolam illam regalem Davidicam, stolam Salomonis, Ezechiae, et Josiæ regum, et dedit populo Christiano, qui uti amictu sciret accepto; quoniam populus Judæorum eam sine usu habebat, et proprios nesciebat ornatus. Jacebat hæc stola in umbra, abjecta atque neglecta, Obscurabatur enim tenebrosa impietatis caligine, nec in angusto corde populi Judaici latius poterat explicari. Induit eam Christianus populus, et refulsit: illuminavit eam suæ fidei claritate et piorum luce factorum. Agnovit Isaac notum odorem generis sui, recognovit stolam Scripturæ veteris, sed vocem plebis veteris non recognovit; et ideo cognovit esse mutatam. Manet enim hodieque eadem stola, sed populi devotioris canora cœpit **462** esse confessio: meritoque dixit: « Vox quidem vox Jacob: manus autem manus Esau. Et odoratus est odorem vestimentorum ejus (*Ibid. xxii, 27*). » Et fortasse illud est, quia non operibus justificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.

CAPUT III.

Post benedictionem fratris junioris quare senior advenerit, et cum urgendo obtinisset, ut et ipse benediceretur, ad serviendum fratri fuerit damnatus. Ubi de servitute ac vera libertate disputatur.

10. Celebrata benedictione, postea senior frater advenit (*Gen. xxvii, 30*). Quo declaratur prius Ecclesiæ regnum, quam Synagogæ in prædestinatione delatum: sed subintrasse Synagogam, ut superabundaret peccatum: et cum superabundasset peccatum, superabundaret et gratia, simul clareret impigrum militem regni cœlestis candidatum esse debere: ut præripiat benedictionem, et prærogativam suæ commendationis usurpet. Unde non est notatus (32) a patre junior filius, sed laudatus, quod ait Isaac: « Frater tuus veniens cum dolo, accepit benedictionem tuam (*Ibid. 35*). » Bonus enim dolus (33), ubi irreprehensibilis est rapina: irreprehensibilis autem rapina pietatis:

Si sciret regibus uti,

Fastidiret olus qui me notat.

Et Satira 3, l. 1:

Stultus et improbus hic amor est, dignusque notari.

(33) Bonus dolus recte dicitur; quandoquidem apud antiquos vox *dolus* erat mediæ significationis, et modo sumebatur pro solertia licita, maxime cum adversus hostem aut latronem adhibebatur.

(31) Edit. et mss. complures. *Fiat, æquitas*; melius tamen Thuan. et Big., Torn., Valc., *Fiat æqualitas*. Et ibidem pauculis interjectis, mss. Remig., Big., Long. et Theod. secunda manu, *par utrique æquali parentum amore gratia conferatur: ubi reliqui cum edit. habent ut in contextu.*

(32) *Notatus*, hoc est, culpatus aut reprehensus: quo sensu Horatius epist. ad Scævam.

quia a diebus Joannis regnum cœlorum cogitur, et cogentes diripiunt illud. Festinantes autem patres pascha celebrabant, qui festinantes manducabant agnum, non demorantes: et fratrem Benjamin sanctus Joseph piæ commento fraudis accersivit et tenuit (*Gen.* XLII, 20; XLIV, 17).

11. Et ipse tamen ut benediceretur cogendo elicuit et impetravit (*Gen.* XXVII, 38, 39): sed eam benedictionem, quæ cum superiore congrueret et conveniret, ut serviret fratri suo. Etenim qui imperare non poterat et alterum regere, servire debebat, ut a prudentiore regeretur. Neque enim fuit Patriarchæ sancti, ut filium suum degeneri conditioni servitutis addiceret: sed ut bonus pater, cum duos haberet filios, unum intemperantem, prudentem et sobrium alterum, quo utrique consuleret, intemperanti præfecit sobrium, et insipientem prudenti statuit obedire: quia insipiens non potest voluntarius virtutis esse discipulus, nec perseverare in studio, quia stultus sicut luna mutatur, meritoque ei libertatem proprii negavit arbitrii, ne velut navis in fluctibus sine gubernatore fluitaret: sed subdidit eum fratri, secundum quod scriptum est: « Servit enim imprudens prudenti (*Prov.* XI, 29). » Recte ergo eum subdidit, ut regentis imperio suum melioraret affectum. Ideo ait: « Super gladium tuum vives, et servies fratri tuo (*Gen.* XXVII, 40). » Domina enim est pietas crudelitatis, et mansuetudo duris motibus præstat (34).

12. Servit omnis qui auctoritatem puræ non **463** habet conscientiæ: servit quicumque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore dejicitur. Servilis enim est omnis passio: quoniam qui facit peccatum, servus est peccati, et quod pejus est, multorum servus est: qui subjectus est vitiis, multis se dominis addixit, ut servitio ei exire vix liceat. At vero ille qui voluntatis suæ arbiter est, iudex consilii, interpret. arbitrii, qui coercet corporeæ appetentiam passionis, qui ea quæ agit, bene agit, bene autem agens recte agit, et qui recte agit, inculpate et irreprehensibiliter agit, habens suorum actuum potestatem: is profecto liber est. Nam qui omnia prudenter agit, et ita vivit ut vult, is solus est liber. Non conditio fortuita servum facit, sed probrosa insipientia. Denique famulus prudens regit dominos stultos, et periti servi dominis fene-

modo autem pro omni fallacia et simulatione ad decipiendum instructa: et tunc fere non simpliciter *dolus* sed *dolus malus* dicebatur. Hunc teste Cicerone, lib. III *de Offic.*, itemque III *de Nat. deor.* Aquilius definiebat, *cum aliud sit simulatum, aliud actum*. Vide etiam Ulpianum *De Dolo malo*, lege prima sub initium.

(24) Rom. edit., *duris moribus præstat*. Haud male: sed non ideo ab aliarum, et mss. omnium recedendum lectione, cum et ipsa bona sit. Sunt enim *duri motus* idem, ac duræ passiones, ut vo-

rabunt. Quid fenerabunt? Non utique pecuniam, sed sapientiam, sicut et lex dicit: « Fenerabis gentibus multis: tu autem mutuum non accipies (*Deut.* XV, 6). » Feneravit enim Judæus proselyto divinæ legis oracula. Sed quia ipse legis mysteria videre non potuit, et quæ habebat nescivit oracula, qui litteram fenerabat gentibus, nunc ab his spiritalibus doctrinæ gratiam mutuatur: meritoque subjectus est servituti: quoniam qui mutuatur servus est (*Prov.* XXII, 7), quasi addictus fenori creditoris: qui autem piæ doctrinæ fenus impartit, is est princeps, sicut lex dicit: « Princeps eris gentium multarum: tibi autem principes ex ipsis non erunt (*Deut.* XV, 6). » Princeps enim est qui regit, qui et habet patientiæ principatum, quem habuit populus Judæorum. Sed quoniam quod docebat, servare non potuit, debet discere quod docere nescivit.

13. Hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: « Servies fratri tuo. Erit autem cum deposueris et solveris jugum illius a collo tuo (*Gen.* XXVII, 40), » significans duos futuros populos, unum ancillæ filium, alterum liberæ (servit enim littera, libera est gratia), eumque populum qui litteræ intendit, tandiu servum fore, quandiu spiritalis doctrinæ sequatur interpretem. Tunc quoque illud futurum est, quod Apostolus ait: « Ut reliquiæ salvæ fiant secundum electionem gratiæ (*Rom.* IX, 27). » Servies ergo fratri tuo: sed tunc senties servitutis profectum, cum voluntarius potius quam coactus obedire cœperis fratri (35).

CAPUT IV.

Fratri necem minatur Esau, qua occasione placandæ invidiæ præcepta proponuntur. Ad Labanum profectus Jacob in via angelorum recreatus apparitione, ac postea bonis amplificatur.

14. Hincorta est invidia, et minabatur Esau quod post obitum patris fratrem occideret. Sed si id acciderit (36), discamus a Rebecca **464** quemadmodum providendum sit, ne invidia iracundiam excitet, iracundia in parricidium proruat. Veniat Rebecca, hoc est, inducatur patientia, bona custos innocentiae, suadeat ut iræ locum demus. Concedamus aliquo longius, donec tempore indignatio molliatur, offensionis obrepat oblivio. Itaque patientia nec exsilium reformidat, sed impigre suscipit: non tam ut periculum salutis, quam ut incentivum sceleris declinetur. Mater quoque pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat, plus ei collatura quem læsit: utrique tamen consulens, ut cant philosophi.

(35) Post vocem *fratri* addit Rom. edit., *Ecce Esau frater tuus minatur tibi occidere te, nunc ergo, etc.* Deinde caput tertium continuat usque ad hæc verba, *omnia sine defectu ministrat*.

(36) Ita mss. quinque. ac edit. Am. atque Era. Mss. autem Remig. et Theod. cum Rom. edit., *Sed ne id accideret*; edit. Gill., *acciderit*. Iterum hoc ipso loco, ubi edit. Am. ac Era., *dicamus ad Rebeccam*; Gill. ac Rom. cum mss. omnibus habent, *discamus a Rebecca*.

alterum immunem a periculo, alterum integrum A præstaret a crimine.

15. Audivimus quid corporeisebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, consideremus quid vera virtus agat. Nihil requirit nisi Dei gratiam: solum illud et summum bonum sequitur, solo eo contenta est, a quo accipimus omnia; ipsi autem nihil conferimus, quia nullo indiget, sicut ait David: « Dixi Domino: Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges (Psal. xv, 2). » Quo enim indiget, qui abundat omnibus, et nobis largitur universa, omnia sine defectu ministrat?

16. Et profectus est Jacob, et dormivit (37), quod est quieti animi indicium: et vidit angelos Dei ascendentes et descendentes (Gen. xxviii, 11, 12), hoc est, Christum prævidit in terris, ad quem angelorum caterva descendit atque ascendit, obsequium proprio domino pio præbitura servitio (Matth. iv, 11).

17. Et venit ad puteum (Gen. xxix, 2), ut biberet de suis vasis, et de puteorum suorum fontibus, et superfluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ est in manibus justii.

18. Et venit ad Laban, et oves (38) ejus pavit (Gen. xxix, 13-19). Iniquitas incommittata residet: sapientia regendi officium non omittit: nescit vel in alienis vacare, nescit exsul esse in peregrinis. Quomodo enim exsul, quæ ubique jus suum servat, et in se habet quod possidet?

19. Quasi mercenarius ingreditur justus: et rector est, qui sibi gregem multarum præstantiumque virtutum splendore fulgentem evangelicæ prædicationis ministerio colligebat (39); ut potaturis ovibus virgam storacinam, et nucinam, et de platano proponeret inventis (40), quo concupiscentes beatissimæ Trinitatis præfigurata mysteria, haudquam decolores fetus piæ mentis conceptione formarent. Bonæ oves, quæ bonorum partus operum fidei sacræ non degeneres ediderunt. Per storacem significatur incensum et sacrificium vespertinum, quod Deo Patri defertur in psalmo (Psal. cxi, 2).

(37) Rom. edit. hic novum caput ordiebatur his verbis, *Et misit Isaac Jacob: et abiit in Mesopotamiam ad Laban, etc. Profectus est Jacob, et in itinere dormivit.* Eadem edit. duos alios Scripturæ versus paucis interjectis inseruerat, sensu quidem haud inutiles, sed quos nec in aliis ullis edit. et mss reperias.

(38) Dictio *ejus* ex omnibus edit. aberat, quam nos ex omnibus mss. Gall. restituimus.

(39) Septem mss. optimæ notæ, *magisterio colligebat.*

(40) Edit. Rom. *In canalibus*, contra alias omnes edit. et mss. in quibus legitur, *inventis*. forte *in venis* aut *in lenis*, ἐν ταῖς ληνοῖς; quod vertit Augustinus, *in alveis*. Sed nostris conjecturis in textum nihil permittimus.

(41) Mss. duo, *fundere consuevit; totid., fovere consuevit.*

(42) Ita mss. omnes atque edit. excepta Rom. In qua legitur: *Dixit autem Dominus ad Jacob;*

Per nucinam virgam sacerdotale Christo munus defertur. Hæc enim virga Aaron quæ reposita floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit (Num. xvii, 8). Per platanum spiritalis fructus significatur ubertas; quia arbori huic vitis adnectitur ut ejus læta consortio, in partus sese uberes fundat. Siquidem Dominicæ 465 munera passionis, remissionemque omnium peccatorum adjuncta Spiritus gratia dare consuevit (41).

CAPUT V.

Jacob divino jussu in patriam revertitur ob Labani ejusque filiorum invidiam. Hæc si exorta sit, quomodo declinauda: qua etiam ratione sapiens inanis nunquam esse possit. Post quæ mysterium in Labano generi bona perscrutante, in Jacob, atque ejus uxoris designatum exponitur.

20. His itaque, ut Scriptura dicit (42) dives factus est, valde bonum gregem nutriens Christo, quem fidei titulo, et varietate virtutum gloriosi nominis nobilitavit insignibus. Itaque nec sibi videbatur angustus, censu fidei opimus, et Labæ filiis ut opulentissimus in invidiam vocabatur, qui suum gregem alieni gregis accessione cumulasset. Et dixit ei Deus: « Revertere in terram patris tui, et in gentem tuam; et ego ero tecum (Gen. xxxi, 3), » ostendens nihil ei deesse, cui adesset omnium plenitudo (43): hoc solum abundare perfecte, in hoc constare omnia, et omnia ad ipsum referri. Nihil ei superfluum necessarium (44), cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quæ prius fuerant discrepantia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnam statuerat (Gen. xxxv, 26), et unxerat Deo, quæ est Ecclesia. Columna enim et firmamentum dicta est veritatis (I Tim. iii, 15). Eam ungit qui in Christum fidei, in pauperes misericordiæ fundit unguentum.

21. Nunc consideremus qualis vir justus esse debeat, si invidia fuerit exorta. Primum ut declinet eam, melius est enim sine lite abire, quam residere cum jurgio. Deinde ut talia possideat, quæ secum auferre possit; ut in nullo teneri ab adversario possit obnoxius, sed dicat: « Cognosce si quid tuum est apud me (Gen. xxxi, 32). » Et quæsit Laban, et nihil suum invenit apud Jacob

Revertere in terram patris tui, et in gentem tuam, et ego ero tecum. Dives valde factus erat Jacob bonum gregem, etc. Iterum eodem loco edit. Am. et Era., et varietate virtutum nobilitabat insignibus. D Gill. ac Rom., *et variarum virtutum nobilitabat insignibus.* Mss. omnes ut in textu.

(3) Edit. Rom. cum paucis mss. voci *plenitudo* jungit vocem *virtutum*, quæ in aliis melius omittitur. Nam *plenitudo* hic Deum ipsum designat, qui omnium bonorum plenitudo est. Rursus ubi cunctæ edit. ac plures mss. *abundare perfecte*, alii aliquot habent *abundare perfecto*.

(44) Rom. edit., *Nihil ei superfluum, aut necessarium.* Mss. Torn., Long., Valc. et Theod., *Nihil ei nocivum; Theod. secunda manu, novum, nihil superfluum, aut non necessarium.* At lectionem nostram, quæ aliorum mss. ac vet. edit. est, aliis præstare autumamus. Sunt enim innumeri quibus nova et superflua opinionis errore sunt necessaria.

Magnus vir, et vere beatus, qui nihil potuit suum amittere, nihil alienum habere, hoc est, nihil minus habere, nihil superfluum. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest : justus, cui nihil superest. Hoc enim est justitiæ tenere mensuram. Quanta virtus cujus societas lucrum dabat, non irrogabat dispendium ? Hoc est perfectum esse, adhærentibus sibi commodi plurimum dare, nihil afferre incommodi.

22. Denique is qui nocere cupiebat, inanem eum non potuit dimittere. Sapiens enim nunquam inanis est (*De pœnit. dist. 2, cap. Sapiens*), semper in se habens amictum prudentiæ, qui potest dicere : « Justitiam induebam, et vestiebam iudicium (*Job. xxix, 14*), » sicut dixit Job. Namque hæc mentis sunt interna velamina, quæ nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Denique sic despoliatus Adam, nudus inventus est : at vero Joseph etiam vestimento **466** exteriore rejecto, nudus non erat, qui salva habebat indumenta virtutis. Nunquam ergo inanis sapiens. Nam quomodo inanis, qui de plenitudine Christi accipit, et servat acceptum ? Quomodo inanis, cujus repleta est anima, quæ acceptæ gratiæ vestimenta custodit ? Illud metuendum est, ne quis innocentiae velamen amittat, ne impii sacrilegæ persecutionis impressione terminos justitiæ supergressi, vestimentum animæ ac mentis eripiant. Quod non facile accidit, nisi prius aliquem vox suæ iniquitatis exuerit. Unde et David dicit : « Si est iniquitas in manibus meis... decidam merito ab inimicis meis inanis : persequatur inimicus animam meam, comprehendat (*Psal. vii, 4 et 5*). »

23. Nemo ergo ex inimicis potest tuam animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. Noli igitur metuere eos qui possunt auri argenti que compilare thesauros. Isti tibi nihil auferunt. Hoc enim auferunt quod non habebas : hoc auferunt quod possidere non poteras : hoc auferunt quod ornabat animam tuam, sed onerabat : hoc auferunt quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. « Ubi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum (*Matth. vi, 21*), » sicut legi audisti hodie. Multi seris portarum suarum includunt aurum suum, sed ii nec vectibus et claustris suis credunt : multi vigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes : multi defosso auro incubant ; aurum eorum sub terra, et cor eorum sub terra. Cave ergo ne et tu cortuum terræ vivus infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cavendus est fenerator, qui substantiam animæ tuæ, scrutatur, si qua peccati gravioris æra contraxeris, qui cor tuum includit solo, qui animam

(45) *Centesima* usura est qua feneratori singulis mensibus pars centesima sortis solvitur ; atque adeo summa capitis seu sortis centesimo mense usuris adæquatur. In hanc libro *De Tobia* ardentem invehitur Ambrosius.

(46) Confer, sodes, hunc locum cum iis quæ dicuntur lib. *De Fuga sæculi*, cap, 4, num. 22 et 25

A tuam eo cespite obruit, quo aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum (45), incurvat usuris, et gravi condit sepulchro, de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Jacob, qui neque de alienis vitibus quidquam habebat, neque suarum virtutum erat inanis et vacuus, qui erat justitiæ fructu repletus. Sed hæc moralia.

24. Illud mysticum, quod venit ad eum Laban (46), hoc est, dealbatus, quia et Satan transfiguratur se in angelum lucis, et cœpit ab eo sua requirere. Respondit ei Jacob : « Cognosce si quid est tuum apud me (*Gen. xxxi, 32*), » hoc est, nihil tuorum habeo. Quære si quid agnoscis vitiorum tuorum et criminum. Nihil mecum abstuli fraudum tuarum, dolique consortia ulla non habeo (47), omnia tua tanquam contagium refugi. Et quæsivit Laban, et nihil suum reperit. Quam beatus vir in quo inimicus nihil invenit quod suum posset dicere : in quo diabolus nihil offendit, quod suum agnosceret ! Impossibile videbatur istud in homine, sed typum **467** gerebat ejus qui dicit in Evangelio : « Venit hujus mundi princeps, et in me inveniet nihil (*Joan. xiv, 30*). » Nihil est enim quidquid est diaboli, quod nullam potest habere perpetuitatem atque substantiam.

25. Ipse autem est qui præfigurabatur in Jacob Dominus Jesus, duorum vir conjugiorum, hoc est, consors quidam legis et gratiæ, qui virginem Rachel ante dilexit, et prædestinatam sibi in conjugium pio amabat affectu. Sed quoniam Lia tanquam lex subintravit, et oculis infirmior obrepsit tanquam Synogoga, quæ mentis cæcitate Christum videre non potuit, superabundavit gratia sanctæ Rachel (*Gen. xxix. 17, 30*), quæ supra primum illud est expetita conjugium, quæ Ecclesiæ principatum futurum jam tunc nominis sui in interpretatione signabat. Beata Rachel, quæ abstulit opprobrium suo partu : beata Rachel, quæ abscondit cultus, erroresque gentilium, quæ simulacra eorum plena esse immunditiæ declaravit. Nemo credat paternæ pietatis læsam esse reverentiam, quod stante patre sedit ; quoniam scriptum est : « Qui plus fecerit patrem aut matrem, quam me, non est me dignus (*Matth. x, 37*). » Ubi causa agebatur religionis, fides debuit sedem habere iudicii, et quasi rea stare perfidia.

CAPUT VI.

Angelos in itinere videt S. Jacob. Idem fratri occurrens septies adorat. Denique concordiam ab eo petiturus in castris dormit. Quæ omnia quid significant, aperitur.

26. Hæc eo usque probata sunt, ut proficiscenti (48) sancto Jacob angeli Dei occurrerent. Denique

(47) Vet. edit. cum mss. nonnullis : *fraudum tuarum dereliqui consortia : illa* (vellut mss. *ulla non habeo*. Frigide.

(48) Ita cuncti mss. ac edit. præter Rom. hoc initium capitis exhibet in eam formam. *Et Jacob abiit viam ; et respiciens vidit castra Dei metata, et obriaverunt ei angeli Dei. Proficiscenti, etc.*

vidit castra Dei applicantia, et ait : « Castra Dei hæc sunt (*Gen.* xxxii, 2). » Perfectis enim et fidelibus divina solent adesse præsidia. Perfectus autem cogitabat de reconciliatione fraterna ; ita ut humilitate eum invitaret, officiis acquireret, muneribus quoque emendum putaret (49). Occurrit itaque fratri cum muneribus, uxoribus, et pignoribus suis : ut etiamsi ipse indignaretur, necessitudinis obsequiis inflecteretur.

27. « Et adoravit septies in terra (*Gen.* xxxiii, 3). » Quid sibi istud vult esse ? Lex dicit : « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies (*Deut.* vi 13) : » et hic adoravit intemperantem, iracundum, minantem parricidale flagitium. An terram adoravit, illam humano cruore concretam, serpentium infusam venenis, aut jejuna infelicem glaream, aut duris atque asperis inhorrentem cautebus ? Quid sibi etiam vult quod septies adoraverit ? Hæreret solutio, nisi illud occurreret quod Petro interroganti in Evangelio : « Si frater meus in me peccaverit, quoties dimittam ei, usque septies ? Respondit ei Dominus Jesus : Non solum septies, sed usque septuagies (*Matth.* xviii, 21, 22). » Hoc igitur prophetico spiritu sanctus patriarcha significat (50), in advenientem respiciens qui non solum usque septies, sed etiam usque septuagies septies veniam fratri laxari juberet : ut ejus contemplatione conventus Esau injuriam quam se accepisse putabat, remitteret fratri, et quamvis læsus in 468 gratiam rediret : quia propterea carnem suscepturus erat Dominus Jesus, et venturus in terras, ut multiplicatam nobis dona-

ret veniam delictorum.

28. Denique petiturus a fratre concordiam dormivit in castris. Perfecta virtus habet quietis tranquillitatem et stabilitatem ; ideo Dominus donum ejus perfectioribus reservavit, dicens : « Pacem meam relinquo vobis : (*Joan.* xiv, 27). » Perfectorum est enim non facile mundanis moveri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari : sed quasi in littore tutissimo adversum insurgentes fluctus sæcularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus invexit, pacem internam invehens animis probatorum ; ut non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem super omnem mentem esse apostolus doctor asseruit dicens : « Et pax Dei quæ exsuperat omnem mentem, custodiat corda vestra et sensus in Christo Jesu (*Phillip.* iv, 7). » Fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. Denique vita justi quieta est, injustus autem inquietudinis et perturbationis plenus est. Itaque amplius suis suspicionibus

(49) Omnes edit. ac mss. aliquot, *eam invitaret... emendum putaret*. Alii mss. antiquiores et numerosiores, *cum invitaret... emendum*, Long., Valc., *emendandum, putaret*. Syllepsis est qua constructio refertur ad vocem *fratris* in priori membro potestate comprehensam. Post verbum *putaret*, subjungit

A affligitur impius, quam alienis plerique verberibus : majoresque vibices vulnerum in ejus animo, sunt, quam in eorum corpore qui ab aliis verberantur.

29. Grande est intra se aliquem tranquillum esse, et sibi convenire. Foris pax aut imperatoris sollicita providentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit eventu, aut internecione aliqua barbarorum, si in se hostili motu sua arma convertant. In ea pace nulla nostra virtus, sed eventus est. Certe gloria pacis illius ad imperatorem refertur : istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorum, quæ tenetur affectibus. Istius pacis major est fructus, quo spiritalis nequitie tentamenta, quam quo arma hostilia repelluntur. Ista pax sublimior, quæ corporalium passionum excludit illecebras, perturbationesque mitigat, quam ea quæ barbaricos sedat incursus. Plus est enim clauso intra te hosti resistere, quam remoto.

CAPUT VII.

Jacob cum Deo luctatur, et tacto femoris nervo claudicat. Vim Dinæ illatam fratres ulciscuntur, quos Jacob pater improbat. Is jubetur in Bethel habitare, quo sancta Ecclesia præfiguratur.

30. Itaque Jacob qui cor suum ab omni simultate mundaverat, et pacificum affectum gerebat, postquam rejecit omnia sua, solus remansit, et luctatus est cum deo (*Gen.* xxxii, 24). Quicumque enim sæcularia negligit, ad imaginem similitudinemque Dei propius accedit. Quid est enim luctari cum Deo, nisi suscipere certamen, et cum superiore congregari, potioemque cæteris imitatore fieri Dei ? Et quia insuperabilis erat fides atque devotio, secreta ei mysteria Dominus relevabat, tangens latitudinem femoris ejus (*Ibid.*) 25), eo quod ex 469 ejus erat generatione Dominus Jesus oriundus ex virgine, qui Deo nec impar, nec inæqualis esset : cujus crucem obtupeseentis femoris latitudo signabat, eo quod diffusa per universum mundum remissione peccati, salutaris foret omnibus qui stupore sui corporis ac sopore resurrectionem tribueret defunctorum. Unde non immerito exortus est sol sancto Jacob, cujus generi crux Domini salutaris illuxit : simul quia Sol ei oritur justitiæ, qui Deum cernit : quia ipse est lumen æternum.

31. Claudicavit autem Jacob a femore suo : *Propter hoc non manducant hodieque filii Israel nervum* (*Gen.* xxxii, 32). Utinam manducassent et credidissent ! Sed quia non erant facturi voluntatem Dei, ideo non manducaverunt. Sunt et qui ita accipiant, quod ideo claudicaverit ab uno femore Jacob, quia duobus populis ex ejus generatione manantibus, unius stupor jam tunc circa fidei gratiam declarabatur futurus. ipse est ergo populus qui perfidiæ claudicavit.

edit. Rom., *Dixit enim : Placabo faciem ejus in donis præcedentibus*, quod superfluum est, et in omnibus mss. et aliis edit. desideratur.

(50) Cod. Long., Remig. et Theod. secunda manu, *hac igitur prophetia Spiritum sanctum patriarcha significat*.

31. Denique non multo post revelationem istiusmodi omni virginitatis pudore temerata, fratres ejus qui non intellexerunt mysterium, alienigenas qui societatem fidei per conjunctionem generis offerebant, vindictæ studio peremerunt (51). Jacob autem qui morali mansuetudine clementiam diligebat, vel mystico spiritu sacramentum congregandæ ex gentibus prævidebat. Ecclesiæ, invitus et dolenter scenam (52) illam exactæ ultionis accepit. Unde prophetanti adventum Domini Jesu responsum divinum est datum: « Exurgens ascende in locum Bethel (53) (*Gen.* xxxiv, 1), » hoc est, in domum panis, ubi natus est Christus, sicut Michæas propheta testatus est, dicens: « Et tu, Bethleem, domus Ephrata, non es minima, ut sis inter principes Juda. Ex te enim exiet princeps Israel, et egressus ejus ab initio, a diebus sæculi (*Mich.* v, 2). » Vere domus panis, quæ domus Christi est, qui nobis panis salutaris advenit e cælo: ut jam nullus esuriat cibum sibi immortalitatis acquirens. Ibi jubetur habitare Patriarcha, ibi altare facere Deo qui apparuit ei. Ibi deos accepit alienos, et abscondit eos lentisco (54); ibi quoque sepulta est Rachel in via Ephrata, hoc est Bethleem. Ibi etiam columnam statuit Jacob supra monumentum ejus (*Gen.* xxxv, 20).

33. Quanta mysteria, quia tibi est Ecclesia Dei, in qua apparet Deus, et loquitur cum servis suis. Ibi eripiuntur, et absconduntur simulacra gentium. Fides enim Ecclesiæ omnem observantiam gentilitatis abolevit. Sed cur sub lentisco absconderit, **470** quæro? Certe genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt dii gentium, ubi nullus est fructus. Ibi in aures gentilium infodiuntur quas dederunt Jacob, ut jam novam linguam audire assuescant: veterem perfidiæ sonum nesciant, obsurdescant

(51) Rom. edit. sola: *Egressa est autem Dina filia Liæ, quia peperit Jacob, ut cognosceret filias indigenarum: et vidit eam Sichem filius Hemor Hevæus, princeps terræ; et accipiens eam dormivit cum illa. Denique non multo post factam supra revelationem cum esset, etc.* Quibus verbis cap. vii exorditur.

(52) Scenam locum arboribus opacum esse diximus l. ii. *Hexaem.*, c. 8, n. 32. Sed quia poemata dramatica quæ istis antiquitus agebantur, in theatra postmodum translata sunt; ideo scenæ nomen ad hæc significanda et inde per synecdochen ad cruentas actiones, quales in eisdem exhiberi solent, traductum est. Quapropter parum scite pro scenam mss. nonnulli *cædem* posuerunt.

(53) Non hic solum, sed etiam l. i de *Abrah.* c. 2, n. 5 et 6, ac l. ii, c. 5, n. 21, mss. melioris notæ legunt *Bethleem*. Et certe Ambrosio eundem locum esse Bethleem ac Bethel, cum hujus vocis expositio quam illi semper subjicit, tum orationis series non obscure indicant. At lectionem omnium edit. et non paucorum mss., imo Scripturæ etiam auctoritate munitam retinuimus.

(54) Ita mss. omnes ac edit. ant. Rom. vero ex Bibliis reposuit hic et infra *sub terebintho*.

(55) Rom. edit. *presbyterii vere confessionis,*

et mundentur ad gratiam. Non immerito ibi sanctus Daniel falsum adversus Susannam testimonium deprehendit. Ibi enim volebat adhuc radices suas locare perfidia: sed latere non potuit, quia prophetico spiritu deprehensa est. Congruus autem error presbyteri veræ confessioni, ut ibi contaminatam diceret castitatem (55), ubi gentium defossa simulacra sunt. Sed veritas Ecclesiæ non texit perfidiam (56), sed abscondit, et aures gentilitatis obstruxit.

34. Convenienter quoque ibi sepulta est sancta Rachel; quia omnes qui baptizantur in Christo, consepeliuntur cum Christo. Sic enim docemur dicente Apostolo: « Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum ille surrexit a mortuis per propriam virtutem suscitatus, ita et nos ejus gratia resurgamus (*Rom.* vi, 4). » Tunc igitur vere absconditur omnis error gentilium, cum quis fuerit ablutus a vitiis; quia confixus cruci vetus homo noster nescit jam veteri servire peccato. Competenter etiam columna statuitur supra monumentum Rachel; quia Ecclesia est columna et firmamentum veritatis.

CAPUT VIII.

De laudabili sancti Jacob senectute, in qua futuras dubiasque res, ac vitæ, suæ finem prævidet; necnon agenda disponit.

35. Senuit autem Jacob; et jam ante senuerat moribus: sed certabant in eo impigra vivacitas juventutis, et tranquillitas senectutis. Est enim et senectus virens gratia, et juvenus cana consiliis, de qua dicit Scriptura: « Senectus enim venerabilis. » Et. « *Ætas senectutis vita immaculata* (*Sap.* iv 8, 9). » Ex hac vita fuit Jacob (57), qui bonis operibus prævenit tempus longævæ senectutis, ut et fructum ejus ante tempus carperet, et postrema ejus in tempore non timeret. Beatus quidem et juvenis qui bene vivit: sed beatus et senex qui bene vixit.

ut ibi contaminatam disceret castitatem. Aliæ cum mss. omnibus conveniunt, nisi quod habent *confessionis*. Minus bene. Hujus enim loci hic sensus est: Error seu mendacium presbyterii asseverantis Susannam sub arbore infructuosa corruptam fuisse, significavit ibi castitatem fidei contaminatam, ubi gentium, etc. Nam quod supra dicitur Daniel ibi falsum testimonium deprehendisse, vox *ibi* non ad arborem Bethel, sed aliam ei sterilitate similem referenda est.

(56) Edit. vet., *non texit perfidiam, et aures, etc.*, Rom., *non delexit perfidiam, sed abscondit, et aures, etc.* Mss. vero legunt *texit* cum vet. edit.; at in reliquis cum Rom. conveniunt. Videtur autem Doctor sanctus id innuere, Ecclesiam in Danielis, calumniæ presbyteros convincentis, persona gentilitatis perfidiam non tegere, id est non dissimulare, sed convincere: postea tamen in gentilibus qui convertuntur eam per baptismum abscondere seu abluere, ut quæ sequuntur, satis ostendunt.

(57) Rom. edit., *Senuerat ergo Jacob.* Vet., *Ex hac vita fugit Jacob.* Melius mss. omnes. *Ex hac vita fuit Jacob*, id est ejusmodi vitam duxit, qualis supra descripta est.

Quod enim juvenis sperat, adeptus est senior : A quod senex fuit, optat hoc esse qui juvenis est. Certe hic inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manente, jactatur fluctibus : senex sicut in portu, ita in statione est senectutis. Erat itaque hujusmodi Jacob, qui vix speranda juvenibus bona incolumi et tuta gratiæ clave 471 jam clausa et obsignata tenebat. Quod autem possideas, eo quod adhuc speres, præstabilius est. Erat ergo senex Jacob, ad quem juvenes adversa temporis alicujus tempestate perculsi tanquam in portum sese recipiebant : ipse autem tanquam in specula (58) vitæ hujus positus sollicito prætendebat affectu, et longe ante rebus dubiis prævidebat remedia.

36. Denique fames eratin tota terra (Gen. xli, 56), et senex depositus quæ alacres juvenes ignorabant, interim primus utrum audierit videto, primus ad- B monuit filios (59) suos in Ægypto exuberare frumenta, et eo proficiscendum, ut emerent quæ sibi ad usum necessaria forent (Gen. xlii, 1, 2). Libenter etiam ipse juvenum consiliis acquiescebat, ut etiam filium juniorem simul mitteret. Et renuntiantibus illis quod Joseph filius ejus viveret, infracto licet corpore, sed vivida animi virtute, non exspectavit ut filius ad se veniret, sed ipse magis perrexit ad filium (Gen. xlv, 28). Pietati enim mensura ordinis non præponderat. Nulla itaque sensit impedimenta fessæ senectutis, cum pergeret : pietas enim levabat laborem. Verum ubi recepti filii fructu potitus, aliquando exacto tempore decem ei septem videlicet annorum, quod secundum illam C Patriarchæ longævitatē exiguæ portionis tempus est, finem vitæ sibi appropinquare cognovit, vocavit Joseph filium, et per generationis suæ futurum hæredem constrinxit eum, ne in Ægypto sepeliretur (Gen. xlvii, 29). Acceptaque fide, cum paulo post infirmaretur, et venisset ad eum filius suus Joseph, velut resumptis viribus sedit supra lectum suum, et benedixit Patriarchas duodecim, et prophetavit (Gen. xlix, 1).

CAPUT IX.

Jacob morti proximus atque oculis captus, tamen beatus ostenditur : cujus præterea multiplex commendatio, sed maxime ob patriarcharum benedictiones proponitur, ac demum conclusitur nec ipsum nec sanctorum alium propter ærumnas minus beatum haberi oportere.

36. Dicant nunc aliqui non beatum Jacob, cum D in ipsis mortis esset diebus, qui pene plura cum Deo quam cum hominibus alloquia miscebat : non beatum cum oculi ejus gravarentur in senectute, et non posset videre. Videtur enim quibusdam cæcitas esse gravis ærumna calamitatis. Sed tunc quoque beatus Jacob, quia discernebat spiritu, quod oculis discernere aspectuque non poterat. Videbat futura, qui æstimabatur non videre præsen-

tia. Denique erravit et ipse Joseph, ut cum ad dexteram ejus applicasset filium suum seniorem, et ad sinistram ipsius, hoc est Jacob, applicasset filium juniorem, ut ætatis ordo benedictionis ordinem reservaret : extenderet dexteram suam super nepotem juniorem, et sinistram super seniorem nepotem, et volenti filio patriam dexteram super Manassen seniorem convertere responderit : « Scio, fili, scio, et hic erit in populum, et hic exaltabitur : 472 sed frater ejus junior major illo erit (Gen. xlviii, 19). » Et causam prælationis adjunxit dicens : « Semen ejus erit multitudo gentium (Ibid.). » Adeo licet impedito corporis aspectu, melius videbat, ut videntem doceret errasse. Quis enim melius videt, quam qui videt Christum ? Aut quis potest dicere oculis impeditum eum, qui videbat in Christo refugientem Ecclesiam ? Nonne igitur clarum est, quod debilitas beatitudinem impedire non possit ? Ille oculorum impeditus munere, ille defatigatis corporis viribus in lecto tanquam in sepulcro corpus relinquens, surrexit in se et longe ab aliis, atque intra semetipsum sese colligens præsentibus se rebus subduxerat, et novissimorum dierum futuræ miscebatur ætati. Sic enim scriptum est : « Annuntiabo, inquit, vobis quæ occursura sunt vobis in novissimis Diebus (Gen. xlix, 1). »

38. Quid igitur ei deerat cui Deus aderat, qui ei profecturo dixerat : « Descendam tecum in Ægyptum : et ego deducam te in perpetuum (Gen. xlvii, 3 et 4) ? » Nec defuit, quando in eo Spiritus sanctus loquebatur. Qui tam potens in suo domicilio, quam iste in alieno ? Quis tam abundans in ubertate, quam iste in fame ? Quis tam fortis in juventute, quam iste in senectute ? Quis tam actuosus in negotio, quam iste in otio ? Quis tam velox in curriculo, quam iste in lectulo ? Quis tam lætus in flore adolescentiæ, quam iste in mortis confinio ? Quis tam dives in regno, quam iste in peregrino loco ? Denique reges benedicebat (Gen. xlvii, 7). Nec immerito pauper non erat, qui nullo indigebat. Pauper non erat, qui se pauperem non putabat. Et quis pauperem dicat, cujus conversatione dignus orbis terrarum non fuit ? Et ideo conversatio ejus erat in cælo. Hic vero prædives in divitiis simplicitatis et sinceritatis, decorus majore animæ quam corporis pulchritudine quæ marcescere non novit, ætate impiger, cui liceret, cum vellet, corporeo isto exire gurgustio, et superna paradisi mentis vigore penetrare, exultans spiritu, cum sepulcri extrema mandaret. Non enim terreno se tumultu claudendum, sed superno recipiendum domicilio præsumebat : et ideo tanquam alteri mandabat sepulcrum : sui autem securus mortem illam immortalitatem putabat. Videbatur

(58) Cod. aliquot, *tanquam in spelunca.*

(59) Edit. omnes, *Primus audierat, primus admonuit filios.* At mss. contra in nostram lectionem conspirant, nisi quod pro, *videto*, nonnulli

habent, *videro.* Quod satis cum initio cap. 8 libri *De Josepho* convenit, ubi illud asseveranter pronuntiavit.

corporis implicatus impedimento, et vigilanti in futura tempora præcurrebat affectu, dicens de persecutoribus Domini, qui de tribu Simeon et Levi (60) auctores erant nequitiae processuri: In consilium eorum non veniat anima mea (61), et in occursum eorum non contendat viscera mea (*Gen.* XLIX, 6). » Quis autem tam validus in virtute, quam fortis iste in infirmitate, qui dicebat: « Maledictus furor eorum, quia superbus et temerarius; et ira illorum, quia indurata est. Dividam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel (*Ibid.* 7). »

39. Quis vero tam canorus cantibus, quam iste vocibus, qui toto auditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes auditur ætates? Quis tam suavis numerus septem vocum differentias oblocutus (62), quam iste septemplici Spiritus sancti 473 gratia resultavit? Qui licet membris resolutus, tamen attollens se animo, et erigens spiritu, corporis sui tanquam citharæ harmoniam dissoluta membrorum compage destructam alta mente despiciens non requirebat, sed otiosam jacere humi patiebatur. Ipse autem cantu se mulcebat interno, et prophetico se modulamine delectabat dicens: « Juda, te laudabunt fratres tui: manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum: adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda: ex germine nihi ascendisti: recumbens dormisti ut leo, et tanquam catulus leonis. Quis suscitabit illum (*Gen.* XLIX, 8)? » Et infra: « Lavabit in vino stolam suam, ei in sanguine uvæ anaboladium suum. Hilares oculi ejus a vino, et dentes candidiores lacte (*Ibid.* 11 et 12). » Quis cantus dulcior, quis sonus suavior, quam remissio peccatorum, et resurrectio mortuorum? Hunc cantum sanctus David, ille divinæ organum vocis, et dominici sermonis interpres cithara cecinit spiritali. His modulis gratiæ sublimem illum animum mentemque mulcebat. Hoc cantu mundi istius aspera mitigavit, hoc sonitu sæculi dura mollivit, hoc psalterio terrorem mortis infregit, hac suavitate chordarum inferna calcavit.

40. Sed audiamus etiam alia quæ sanctus Jacob patriarcha admirabili illo suæ organo mentis increpuit: « Nephthalim vitis remissa, porrigens in germine suo decorem. Filius meus ampliatus Joseph, filius meus ampliatus, zelo appetitus filius meus, filius meus adolescentior, ad me revertere (*Ibid.* 21, 22). » Et infra: « Prævuluit super benedictiones montium manentium, et de-

(60) Scilicet scribæ ac sacerdotes, ut ipse exponit lib. *De bened. patriarch.* cap. 3.

(61) Rom. edit. sola, et in consilio eorum non contendant... furor eorum, quia pertinax.

(62) Ita mss. Theod., Val Vict. et Colb. Alii vero *Quis tam suavis* (Thuan., *suave*) nomen ejus septem vocum differentia oblocutus. Edit. vet., *Quis tam suaviter septem vocum differentias oblocutus*. Rom. denique, *Quis tam suavibus numeris septem vocum oblocutus discrimina*. Forte quod videretur

A sideria collium æternorum (*Ibid.* 26). » Quid dulcius benedictione? Quid gratius æternitate? Et ipsa verba sunt cantus, et in verbis magna votorum sunt præmia, meritorum fastigia.

41. Quid suavius sancto Joseph, qui nos liberavit ab opprobrio, crucis Dominicæ sacramento? Sicut enim maledictum factus est Christus, ut maledictum solveret Legis; et peccatum factus est, ut mundi peccatum tolleret: ita opprobrium factus est, ut gentilitatis opprobrium auferret; sed illud opprobrium Christi thesauris Ægypti pretiosius æstimatum est. Et ideo Moyses Pharaon regis aulam reliquit, et fidei elegit opprobrium, cui se opprobrio maria dividebant. Ipse ergo Nephthalim vitis totum remissa per mundum, ut omnibus populis ubertatem poculi spiritalis infunderet. Ipse est ampliatus, habens nomen super omne nomen, qui quoniam se pro omnibus obtulit morti, ideo audivit a Patre: « Ad me revertere. » Loquebatur Jacob, et Deus audiebatur. Ille benedicebat, et Deus personabat dicens Filio: « Ad me revertere, » hoc est, post passionem revertere. Revertere ad sedem tuam, revertere cum tropæo, revertere ad me; ut te resurgentem defuncti sequantur, et tua potestate pariter, atque exemplo resurgant, ut fias primogenitus ex mortuis, ut ad dexteram sedeas Patris. Unde et Filius dixit: « Amodo videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei (*Matth.* xxvi, 64). »

42. Neget quis beatum Jacob in ipso mortis supremo, qui divina fundebat oracula? Neget 474 beatum Joseph in carcere, ubi sapientiæ spiritu interpretabatur somniorum quæ audierat, veritatem, et futurorum seriem revelabat? Neget beatum Isaiam, cum medius secaretur; Jeremiam, cum mergeretur; Daniel sanctum, cum inter leones staret intrepidus, et prandium ei raptus ab angelo propheta deferret? Non utique ideo beatus, quia alienum prandebat prandium: sed quia meritis suis impasta leonum ora claudebat. Quis autem non beatam dixerit matrem Machabæorum, quæ septem filiorum funeribus octavam se addidit ad laudem cœlestis triumpho?

CAPUT X.

Quantæ laudi fuerint sacerdoti Eleazaro supplicia constanter tolerata, propter quæ vere beatus sit judicandus.

43. Nec te, Eleazare, prætermittam, utpote sacerdotem sacerdos, sed tuis juvandus (63) oratis: qui genere sacerdos, peritus in lege, maturus

Ambrosius allusisse ad illud Virgil vi *Æneid.*:

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

63) Omnes edit. ac plures mss., utpote sacerdotum sacerdos, sed tuis juvandus. Rom. edit., juvandum gratis. Optime cod. Torn., Theod. et Valc, ut pote sacerdotem sacerdos, etc. Rursus mss. aliquot, et cunctæ edit., qui genere sacerdos, aliquot alii, qui genus sacerdotale. Thuan. ac Remig. legunt, qui gentis sacerdos.

ævi, cum oblatuſ esſes Antiocho perſecutori, nec tentatiſ potuiſti capi, nec præmiis inflecti, nec ſuppliciorum acerbitatibus frangi (*II Mach.* vi, 18-30). Denique a blandimentis cœpit, quia iudicabat tormenta ſua poſſe ſuperari. Erubeſco, inquit, canitiem tuam, revereor ſenectutem, miror prudentiam: cur abſtinendum bonis epulis putes quas natura largitur? Relaxa iſtiusmodi pervicaciam, expergiscere aliquando, dum adhuc malo tibi perſuadere, quam extorquere; ne victuſ ſuppliciiſ faciaſ, quod refutaſ ratione invitatuſ. Ad hæc reſpondit ſenex: Noſ, Antioche, non intentione (64) ducimur, ſed reverentia legiſ tenemur, quæ a ſuilla carne abſtinendum præcipit. Pulcherrimam iudicaſ creaturam; negare tamen non poteſ quod potior ſit temperantia, quam voluptaſ, potior legiſ obedientia, quam prævaricatio. Quod ſi hoc leve putes, ut carne veſcamur ſuilla: qui in minimiſ legem contempſerit, quomodo in magniſ tenebit? Aut ſi pretioſa eſt creatura huiuſmodi; vindicariſ, cum eo quod ſit pulcherrimum, defraudamur. Abſtinentia autem noſtra diſciplina eſt caſtimonie. Diſcimur enim reſecare luxuriam, cupiditateſ vincere, excludere concupiſcentiaſ, delectationibus corporiſ obviare. Fortitudiniſ quoque exercitiuſ eſt, pœniſ pro lege non cedere. Juſtitiæ quoque inſigne atque prudentiæ, ut quod ſequendum elegimur timore Dei, morte propoſita reſervemus. Quiſ eſcam imperet liberis? Qui autem ſe ridendum præbeat ut in hoc ſerviat, et non ridebitur (65)? Non ſum ita ſenex, ut mihi non juveneſcat animi fortitudo.

44. Suſpenſuſ itaque cum hinc atque inde graviter verberatur, nec jam ferrent ſenilia membra verberum pœnaſ, laſſatiſ carnificibus atque extenſoribus, in terram deflexuſ inflexibilem mentem gerebat. Et quidam ſeu longævam miſeratuſ ætatem, ſeu tentamentiſ circumvenire deſideranſ: Reſponde, inquit, tantummodo **475** te manducaturum: noſ te eſcæ ejuſ immunem præſtabimur. At ille clamanſ: Nequaquam, inquit, contingat mihi, ut ſiam ſenex incentivum juveniliſ erroriſ, qui huc uſque eram forma ſalutaris inſtituti. Hiſ ego ludibriiſ, ut paululum vivam lucrabor, et totiuſ vitæ laboreſ abdicam breviſ viatico ſenectutiſ? Senectuſ portuſ debet eſſe, non vitæ ſuperioriſ naufragiuſ. Non te negabo, lex patria, non abjurabo voſ, ſancta inſtituta majorum, non decolorabo voſ, infulæ ſacerdotaleſ; non te perfidiæ pulvere turpabo palam, canitieſ! Quid multa? Immoriendo tormentiſ factuſ eſt cæteriſ magiſteriuſ perſeverantiæ, qui electuſ erat ad inſirmitatiſ exemplum. Beatuſ igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem vincere. Annon beatuſ, qui potuit virtute

(64) *Intentione*, id eſt propria voluntate ac electione: niſi forte idem ſit, atque animi contentione et pertinacia.

(65) Vet. edit cum parte mſſ. *præbeat? In hoc ſerviat, ſed non ridebit.* Rom. *præbet? Quiſ autem in hoc ſerviat, et non ridebitur?* Ab hac non

animi victor eſſe pœnarum, pietatiſque remigio ſervare integram in tantis fluctibus paſſionem?

CAPUT XI.

De admirabili patientia ac fortitudine ſeptem fratrum Machabæorum, quibus mater octava addita ſuit, qui ſuiſ ſuppliciiſ meritum beatæ vitæ acquirunt.

45. Poſt ipſum ſtatuti ſunt pueri ſeptem cum matre (*II Mach.* vii, 1-41). Inſultare licet tyranno, qui dum callide a ſene incipiendum putat, magiſtrum eligit quo diſcipuloſ faceret fortioſeſ, quorum velut puerilem ætatem præmiis provocabat ad culpam, urgebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duce reſpondent: Quid noſ contemniſ vel circumeſcribiſ, ut pueroſ (66)? Sed fideſ cana eſt, ſed valida diſciplina. Experire certe, ſubjice quibus placet pœniſ puerilia viſcera, non invenieſ corda puerilia: nec potentioſeſ erunt tormentorum machinæ, quam legitimeſ obſervationiſ excubiæ. Quem vicit ſenectuſ, ſuperabit æmula ſenectutiſ pueritia. Sequimur patrem filii, diſcipuli doctorem. Collige ſuppliciorum inſtrumenta propoſita: meditationem patientiæ, non terrorem infantieſ afferunt (67), dum videntur.

46. Juſſit maximum natu eligi. At ille ridenſ: Recte, inquit, naturæ ordinem ſervaſ. Sed cur Dei legem temerandam putes? Et pro pietate quidem omneſ maximi ſumur: ſed tamen a me inchoatuſ gaudeo. Quid quæriſ, tyranne? Confiteor noſ ſummo Deo ſervire, et doceſ quid agere debeamur. Si tu tanta pertinacia viſ extorquere veritateſ, cur non omni virtute noſ eam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum. Sed vicit pietatiſ immanitatiſ furorem: excluſa eſt anima, non religio (*Ibid.* 2.6).

47. Secunduſ accēſſit, nec degener ſtratiſ munia piæ conſeſſionis implevit (*Ibid.* 7-9). Et cum detraheretur membrana capitiſ, reſpondit: Aufertiſ quidem membranam, ſed habeo galeam ſpiritaleſ, quam non poteſtiſ auferre. Et vere hanc **476** galeam nemo poteſt auferre, ſicut poſtea Apoſtoloſ docuit in Eccleſia Domini: « Quia caput viri Chriſtuſ eſt (*I Cor.* xi, 3). « Et ejuſ ſumur membra (*Ephes.* v, 30) » Recte puer iſtam divino ſpiritu doctrinam apoſtolicam prævidebat. Exuebant immanes beſtiæ corium capitiſ, et pardaliſ feritatiſ sæviebant. At ille deſcienſ: Quam dulce eſt, inquit, mori pro religione, quam ſuaviſ omniſ acerbitaſ mortis pro pietate; quia manet horum remuneratio laborum! Tua ſunt, rex, gravioſa tormenta: te tuiſ vehementiſ torqueriſ ſuppliciiſ; quia vidiſ te vinci in poteſtate.

48. Et hoc defuncto, tertiuſ ſtatui ſibi juſſit (*II Mach.* vii, 1, 10-12). Et cum eum partim multum recedunt alii aliquot mſſ. quos ſecuti ſumur.

(66) Poſt vocem *pueroſ*, addit edit. Rom., *pueri ſumur*, quod nuſquam alibi reperiſ.

(67) Mſſ. non pauci, nec inferioriſ notæ, *non terrorem inſcitieſ afferunt.*

tentaret insidiis, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum : Non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum meorum possessionem et nobilitatem, non negabo piam germanitatem. Quævis adhibeto supplicia, quibus magis urgens hoc proficias asperitate pœnarum, ut majora testimonia nostræ germanitatis accipias. Jussit itaque ei linguam amputari. At ille exclamans : Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi jubes. Confessus es te respondere non posse rationi, majoraque probas linguæ nostræ flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu nostræ vocis flagella non potes, sustinere; sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ; sed etiam lingua sublata gravius te suo cadens murmure flagellabit. Evadere te putas, Antioche, si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, et magis audit. Ecce aperui os meum, laxavi linguam meam, abscinde linguam; sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputetur, sanguis clamabit, et dicetur tibi : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me (*Gen. iv, 10*). » Audit enim sanguinis vocem, qui audit internas cogitationes, tenebræ licet operiant, et parietum septa circumdent. Dicat impius, quia nullus sibi testis assistat : explorat universa, videt omnia Deus; nec est aliquod facinus quod possit latere omnium judicem, qui cognoscit universa, antequam fiant. Quid verba damus? Lequaciora sunt vulnera : etsi abscondatur cicatrix, non absconditur fides. Nec tamen plaudas quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias. Satis jam Deum sermone laudavimus, nunc passione laudemus.

49. Et hoc perempto, jussit quartum vinciri ad rotam, ut ejus vertigine membris omnibus solveretur (*Matth. vii, 13, 14*). At ille cum torqueretur immaniter : Dissolvis, inquit, corporis membra; sed adjungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. Est enim vox tonitruum in rota, quia in bono et inoffenso vitæ istius cursu cœleste resultat oraculum, sicut in Joanne et Jacobo filiis tonitruum resultabat (68). Itaque illud quod legi, nunc manifestius recognosco : « Quia rota intra rotam currit, nec impeditur (*Ezech. i, 16 et 17*). » 477 Teres enim vita sine ulla offensione in quavis passione versatur, et intra hæc quoque rota currit. Currit lex intra gratiam, et observantia legis intra divinæ curriculum misericordiæ est : nam quo magis voluitur, plus probatur. Potius est hic ab impiis adversa tolerare, ut ibi a Domino consolationem invenire possimus. Et iste consummans cursum

(68) Videtur quibusdam hic memoria lapsus Ambrosius, dum æstu raptus eloquentiæ Machabæo illi apostolorum qui multis post annis in lucem editi sunt, mentionem tribuit. Sed quidni dicamus quarto huic fratrum eodem modo propheticum spiritum a sancto antistite ascriptum, quo supra legimus de

suam abruptum spiritum, animamque victor effudit.

50. Quintus cum sisteretur, cæso prius eidem jussit ignes admoveri, subjici incendia (*Ibid. 15-17*). Manabat e vulneribus cruor, et effossis ulceribus sanguis effusus ipsos flammarum exstinguebat globos. At ille inter ignium crepitus audiebatur dicens : Gratias tibi, Domine, quo dedisti nobis dicere : « Transivimus per ignem (*Psal. lxxv, 12*). » Et sicut alibi idem tuus dicit Propheta : « Igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum (*Ibid. 10*). » Astabo tibi sicut aurum purgatus incendio; et si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaque et iste transfiguratus a corruptela ad incorruptionem, vitam exhalavit.

51. Sexto quoque admota tormenta sunt (*II Machab. vii, 18, 19*). At ille : Noli, inquit, frustra errare, et tuæ hoc ascribere potestati, quod ista adversum nos exerceas. Nostrorum hoc delictorum est pretium, ut peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hic a nobis (69) duplicia peccata exiguntur, ut ibi nobis consolatio deferatur. Gratias autem et tibi, quod tam durus et immitis es, ut talibus nostris suppliciis Dominus in quem peccavimus, genti nostræ propitius fiat. Nos quoque ablevamus ærumnam, dum fidei passionibus delectamur. Et iste duris atque asperis dilaceratus suppliciis, appositus est ad fratres suos.

52. Supererat junior ex fratribus, et jam pudebat Antiochum immaturæ ætati se ita fuisse ludibrio (*Ibid. 24*). Itaque dolis eum desiderans circumscribere, pollicebatur honores, divitias, amicitiam suam, consortium secretorum. At vero pia mater monebat filium suum, dicens et huic sicut cæteris : « Nescio quemadmodum in uterum meum introistis, neque ego spiritum donavi vobis, neque membra formavi : sed hæc omnipotentis Dei munera sunt (*Ibid. 22*). » Putavit Antiochus videns matrem sollicitam, quod saluti ejus timeret, ipsi quodque suadere cœpit, ut filium ab intentione sua revocaret. At illa voce patria dicebat filio : Tu solus superes, fili, summa votorum meorum : tu postremus clausisti partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. Miserere mei, quæ te in utero tot mensium curriculo portavi; ne uno momento confundat senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum tropeæ, ne sacrum eorum comitatum relinquant, ne consortium deseras. Te adhuc isti exspectant triumphum. Aspice in cælum, unde hausisti spiritum, ad Patrem omnium; aspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministravit; aspice ad fratres, qui collegam requirunt; aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit; redde mercedem pii sanguinis : noli a fratribus, noli a matre divelli. Temporales opes sunt quas promittit Antiochus, temporales honores : perpetua corona

secundo, *Recte puer istam divino spiritu doctrinam apostolicam prævidebat? Nisi quis malit illa verba, sicut resultabat, parenthesi esse includenda.*

(69) *Duplicia peccata, propria nimirum, et communia totius gentis.*

478 quæ a Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Dominus, sextum jam diem clausi, et omnium opera bona valde. Debes mihi, fili, ut quæ in illis sex laboravi, in te, requiescam septimo, tanquam a sæculi operibus jam feriata. Itaque proripiens se juvenis ait: *Quid sustinetis (Ibid. 30)?* Et multa vociferans, quod nequaquam divelli posset a fratrum consortiis, quorum multo beatiora essent funera, quam regis imperia, cum urgeret conviciis regem, et ipse acerbis excruciatu tormentorum generibus vitæ hujus munus absolvit (*Ibid. 31-40*).

53. Novissima mater oblata est neci (*Ibid., 4!*). Qui hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata muneribus (70), inter corpora filiorum nullum sentit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de ejus beatitudine, quæ septem turribus circumdata, in paradisi sedem caput extulit? quæ septem filiis cincta sacratissimum Deo chororum non solum canorum vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domino laudes cælestibus invexit altaribus? Quam bonus fidei partus, quam tutus portus iste pietatis, quam splendida lucerna Ecclesiæ septeno fulgens lumine, et octavo utero (71) cunctis luminibus oleum subministrans! De quibus pulchre dicitur: «Date partem illis septem, et illis quidem octo (*Eccle. xi, 2*),» eo quod in utroque numero consortium gratiæ consequantur, in lege nutriti, per gratiam coronati, septem tanquam in Sabbato, octo tanquam in Evangelio, pia matre supplemento passionis adjuncta, quæ in talibus filiis integram pietatis formam et parturivit et peperit.

CAPUT XII.

Elegantissima beatæ illius feminæ septem filiorum martyrum parentis, commendatio.

54. Recurrunt in memoriam sermones sanctæ feminæ dicentis ad filios: Ego vos genui, ego vobis succum lactis infudi, nolite nobilitatem vestram perdere. Sic aliæ matres revocare a martyrio solent filios, non vocare. At ista maternum in hoc ponebat affectum, si filiis vitam magis perpetuam, quam temporalem suaderet. Spectabat itaque pia mater filiorum certamina; et quamvis maternorum viscerum compassione quateretur, tamen pietatis studio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cum posset salutem eligere filiorum, malebat periculum: compressisque naturæ gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, ut mors citius appropinquaret. Videmus conversa vota matris in filios; ne quem superstitem dereliqueret, sed omnes piæ cohæredes mortis acquireret.

55. Sed nec filii minores tali parente, qui se

(70) Rom. edit. *vallata muralibus*. Aliæ omnes, ac mss., *vallata muneribus*, id est, hostiis ac victimis, quibus illa Deo litavit. Vat. cod. in margine, al., *funeribus*. Non incommode.

(71) Sic cuncti mss. atque edit. excepta Rom. ubi legitur, *et octavo utro*. Sed potuit vas aliquod a figura uteris dici, vel forte ipsum lampadis corpus.

A invicem cohortabantur, qui dicebant uno studio, et quadam animorum acie: Mortis adversæ impetum proteramus (72). Tunc enim vivemus, cum fuerimus mortui. Nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo se subtrahat prælio triumphali. Non homini, sed omnipotenti Deo nostras devovimus animas: non homini, sed auctori omnium militamus. Talis hæc pugna est, ut ille gloriosius **479** vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidavit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit: sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt; et mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima sui membra corporis in filiis offerebat, et per artus proprios videbatur sibi votiva subire tormenta.

B 56. Cadebant filii tormentis exulcerati, mortui super mortuos adolvebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaveribus filiorum, non flevit mater, non lamentata est, non oculos cujusquam pressit, aut ora morientis clausit, non lavit vulnera, sciens gloriosiores esse, si eviscerati et concreti pariter pulvere et sanguine viderentur, quales solent de bello redire victores, quales solent tropæa ex hostibus reportare. Non superjacienda velamina, non prosequendas exsequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam morientes filii in tam gravibus suppliciis ediderunt? Erumpebat enim naturæ gemitus, etiam invitis. Spectares per ordinem peremptorum cadavera sicut fila chordarum, audires heptachordum psalterium triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi illi, ut aiunt, cantus Sirenarum attraherent audientem: illi enim ad naufragium trahebant, isti ad sacrificii victoriam. Nec sic cygnea carmina aures animumque **480** mulcerent: cygni enim naturæ sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbarum murmura, ut ultima verba morientium cum summa suavitate resonabant. Nec sic luna inter stellas refulget, ut inter filios mater, et cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat et cum amplexata victores in medio filiorum jaceret.

C 57. O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior! o indissolubile pietatis vinculum! O vere valida charitas sicut mors dura, sicut inferi zelus (73) devotionis ac fidei! Nulla tantarum diluvia passionum tuam potuerunt chari-

(72) Omnes edit., *impetum petamus*. Omnes mss., *impetum proteramus*, excepto uno Vat., in quo *impetum præoptamus*.

(73) Rom. edit. sola, *sicut mors, durus sicut inferi zelus*. Illi tamen favent LXX, apud quos hic locus Cant. viii, 6, ita scribitur: Ὅτι κραταία ὡς θάνατος ἀγάπη, σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος.

tatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbis. Sicut arca in illo mundi diluvio totius orbis spatiis innocua ferebatur: ita et tu adversus fluctus tam gravium passionum pietate immobilis restitisti, et cum posses salutem filiorum eligere, noluisti.

58. Quo affectu vos prosequar, sanctæ matris pia pignora? Quo penicillo sermonis mei describam

A formæ vestræ et animarum similitudinem? Stetistis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus, quos India quoque in extremi maris secreta refugiens non declinavit, et soli de rege superbo sine bellico conflictu victoriam reportastis. Vicerunt in vobis sola arma pietatis: dedit pœnas tyrannus, et quia vos non potuit vincere, et quia atroci peremptus est morte.

IN LIBRUM DE JOSEPH PATRIARCHA ADMONITIO.

Ambrosius jam inde ab exordio hujus operis ipse sacrorum voluminum ordine adductum se esse profiteretur (cap. 1, num. 1), ut libris *De Abraham, Isaac, et Jacob*, in lucem editis, nonnihil in Joseph quoque historiam meditaretur. Quocirca post expositam in *Abraham impigram fidei devotionem* (*Ibid.*), id est, animum divinis imperatis obsequentissimum, in *Isaac sinceræ mentis puritatem*, id est, mentem quæ omnibus sæculi nævis ac sordibus abstersis cum Verbo æterno intimum quoddam spiritalis connubii fœdus ineat, denique in *Jacob singularem animi, laborumque patientiam*, cujus beneficio vel in atrocissimis infortuniis beatitudo retineatur: non contentus has omnes virtutes stylo celebrasse, aliquid adhuc expressius ac magis determinatum in Josepho, cujus præcipua laus in castitate posita est, proponere apud se statuit. In superioribus nostris Admonitionibus quemadmodum S. præsul memoratas eorumdem primorum patriarcharum virtutes edisserendo ipsorum historiam demonstraverit, expositum est; nunc paucis qua ratione ad ipsum in historia Josephi præstiterit, inquirendum.

Principio docet Josephum nobis proponi *tanquam speculum castitatis* (*Ibid.* num. 2), cum ea virtus simul et *quidam castimonix comes nitor gratix* in ejus moribus factisque omnibus perfectissime refulgeat. Quoniam vero nusquam majori cum splendore sancti adolescentis pudicitia enituit, quam cum ipsam uxor Putipharis apud quem ille serviebat, multiplici lenocinio improbissimisque conatibus labefactare conata est; ea propter singulare hoc ejusdem patriarchæ ornamentum S. Ambrosius tota eloquentiæ suæ vi prædicat, licet uno tantum capite (cap. 5), difficillimum illud certamen ac periculi plenissimum comprehenderit. Illic aperit omnia illecebrarum atque artium genera quibus corruptæ mulieres amatos corrumpere, eorumque continentiam expugnare aggrediuntur. Constantiam ac prudentiam quibus S. Joseph illius petitiones nunc resistendo, nunc fugiendo cassas reddidit, amplificat. Monita subinde inserit instituendis moribus utilissima. Postremo dum castissimum huncce victorem commendat, minime dubitanter, *pro castitate*, inquit (*Ibid.* num. 26), *martyrium subibat*, nimirum cum cœlestis illius virtutis causa in vincula rapi se patiebatur, de refellendis heræ suæ calumniis haudquam sollicitus.

Cæterum præter hanc laudem sunt et alia multa in vita Josephi, quæ summam considerationem mereantur. Illa beatus doctor silentio prætermissa noluit, sed ea ratione pertractavit, quam hactenus in exornandis priscorum patriarcharum gestis non adhibuerat. Auspicatur (cap. 1, num. 3) ab invidia quæ fratres in Josephum stimulaverat: ac ejus occasione nonnullis circa amoris quem parentes erga liberos præ se ferre oporteat, æqualitatem observationibus præmissis, Josephum Christi Domini typum ac figuram somniis suis exstitisse demonstrat (cap. 2). Deinde quicquid in Genesi de sancto patriarcha legitur, satis accurate percensens, omnes propemodum ejus actiones mystice atque in figura Christo convenire, proindeque hunc ipsum pro vero Scripturæ Josepho habendum docet. Id quidem adeo exacte probat, ut bene multis Josephi ex libro Genesi, et Christi ex Evangelio verbis sibi invicem oppositis, ea maximam inter se cognationem habere patefaciat (cap. 12 et 13). Denique cum in hac ipsa historia reliquis etiam filiis Jacob suæ partes fuerint, indictos eosdem non sinit, sed in Benjamin exhibitam fuisse Pauli quem eximiis laudibus prosequitur, imaginem tradit, in aliis vero fratribus expressam Judæorum in quos invehitur, perfidiam atque immanitatem, quamvis ipsos quoque ad fidem tandem aliquando perventuros significet.

Crebras quidem expositiones ac præceptiones quæ Christianæ plebis moribus conducant, toti operi pius doctor inspergit, verumtamen in eruendo mystico sensu laborat impensius. Unde uno verbo non injuria statuere quis possit hoc libro nil contineri nisi mysticam expositionem eorum omnium quæ in Genesi de sancto Joseph a somniorum ipsius narratione ad susceptam protectionem quo patri ad se in Ægyptum venienti obviam iret, memorantur.

Minime sane obscurum est hanc lucubrationem non secus ac superiores omnes a libris *De Abraham* concionibus Mediolani pronuntiatis constare. Sed cum aliorum ætatem e tempore quo hujus sermones habiti fuerint, præcipue cognosci supra affirmaverimus, nunc nobis ut illud planum exploratumque